چیرۆک و خوێنەری دەقکوژ!!

ن :حەمە کەریم عارف

گێرانەوە و خۆگێڕانەوە لەگەڵ پەیدابوونی بەشەردا چ وەک تاک و چ وەک کۆمەڵگە پەیدابووە و ڕەگێکی دەچێتەوە سەر کەڵکەڵەی نەمری وبەتۆمار سپاردنی کار و کردەوە و خولیا و کەڵکەڵە و سەرکەوتن و ناکامی و شکستە فیزیولۆجی و سایکۆلۆژییە مرۆڤایەنییەکان .. هەڵبەتە ئەم کردەیە ، کردەی گێڕانەوە ، بەگوێرەی قۆناغی پێشکەوتن و گەشەکردنی هەمەلایەنەی ژیاری و شارستانی مرۆڤ گۆڕانی گەورەی بەسەرهاتووە و لەهەر قۆناغێکدا بەگوێرەی پێوەر و پێوانە هونەرییە باوەکانی ئەو قۆناغە هونەرییەتی وەرگرتووە و بەدەم ڕەوتی ڕۆژگارەوە هاتووە و بووە بە ژانرێکی ئەدەبی دیار و ناوی چیرۆکی لێنراوە و پانتاییەکی هەرە گەورەی لە نەخشەی ئەدەب و هونەردا گرتووەتەوە . ئیدی چیرۆک یەکێکە لە هونەرە زۆر هەستیار و ناسکەکانی دنیای داهێنان . بۆیە وەکو چۆن نووسینی ئەم ژانرە ئەدەبییە هونەرە ، بەو ئاوایە دروست خوێندنەوە و باش خوێندنەوەشی هونەرێکە بۆخۆی . وەکو چۆن نووسەری کارامە و پڕ ئەزموون ، لەزەت لە نووسین دەبینێ و دیاردە و ڕووداو و ئەزموونەکانی ژیان ، چ هی خۆی و چ هی خەڵکی دی ، هونەرمەندانە دەخوێنێتەوە و لە قاڵبی چیرۆکدا دەی هونەرێنێ و ساتە زندووەکانی ژیان بەزەبری هونەر ڕاودەکات و نەمریان پێدەبەخشێت و بەجۆرێ ئالکاوی لەزەتی نووسین دەبێت کەکاتێ بەخۆی دەزانێ ئالوودەی نووسین بووە و هەرچی دەکات و دەکۆشێت بۆی تەرک ناکرێت ... خوێنەریش دەبێ بەو ئاوایە ڕامووەدە و متووی خوێندنەوە بێت و خۆی فێربکات چۆن لەزەتی ئیستاتیکی لە خوێندنەوە بدینێت . مناقەشە و گەنگەشەی جددی و هونەریانەی دەقی چیرۆکەکە بکات ، بۆ ئەم قارمانەی چیرۆکەکە وای گوت ؟ بۆ فلان کاری کرد ؟ ئەگەر وای نەکردبا چ دەبوو ؟ دوای ئەمە چی ڕوودەدات ؟ ڕەمز و ڕازەکانی ئەم چیرۆکە وەکو یەکەیەکی یەکپارچەی هونەری چییە و لەچیدایە ؟ بۆچی ئەم ناوە لەم چیرۆکە نراوە . ئاخۆ کلیلی کردنەوەی دەرگای ڕازەکانی ئەم چیرۆکە لەناونیشانەکەیدایە ، لە تیمە و ناوەڕۆکەکەیدایە ؟ ئەگەر ئەم فۆرم تەکنیکە بەکار نەبرایە هەڤنەوایی و هاوئاهەنگی چیرۆکەکە سەنگەلا دەبوو ؟

بەهەرحاڵ وەڵامی ئەو پرسیار و گەنگەشانە لەدەقی جدیدا لەبن دێری دەقەکەدا پەنهانن ، ئیدی لەسەر خوێنەرە ، هەڵبەتە خوێنەری جددی ، کەشفیان بکات و مەودا و ڕەهەندە ئیستاتیکیە جۆراوجۆرەکانی بدۆزێتەوە ... خوێنەری جدی ڕەگەزەکانی چیرۆک ،تیمە و ناوەڕۆک ، پلۆت و نەخشە ، کاراکتەرسازی . دەستپێک

و لوتکە و کۆتایی و کات وشوێن و کاراکتەر و ڕووداو ... هتد دەناسێت و ، توانا و بەهرە و لێهاتوویی نووسەر لە مونتاژ و لێکدان و چۆنیەتی بەکارهێنانی ئەو ڕەگەزانەدا ، گەشکە بەڕۆحی دەبەخشێت و ئالوودەی خوێندنەوەی دەکات و هەمان لەزەتی نووسینی لای نووسەرەکە ، لەلای خوێنەر بەدەم خوێندنەوەوە و لەگەرمەی خوێندنەوەدا بەرجەستە دەبێتەوە .

چیرۆک پتر زادەی خەون و خەیاڵانە ، کاراکتەر و قارەمانەکانی ، ڕووداو و دیمەنەکانی دەستکردیزەین و خەیاڵی نووسەرن ، بەڵام ئەم خەیاڵانە ڕەگ و ڕیشەیان لەواقیعدایە ، هەرهیچ نەبێت لەواقیعی چیرۆکەکەدایە . هەرچیرۆکێک بگریت لە کۆمەڵێک ڕەگەزی جیاواز پێکهاتووە، لەوانە سکێچ ، پلۆت ، قارەمان و کاراکتەر ، شوێنکات ، گۆشە نیگا ، تیمە و نێوەڕۆک و ... هتد . بەهەرحاڵ هەرهەمووو ئەو ڕەگەزانە و هی دیکەش ، لەیەکەیەکی هونەری یەکگرتوو و یەکپارچەدا ، دێنە بەرجەستەکردن کە چیرۆکی هونەری پێ دەگوترێت ...

بەهەرحاڵ بەندە لێرەدا بەنیازی هیچ تیوریزەکارییەک نیم و بەتەماش نیم کەس فێری چیرۆک نووسین بکەم ، چونکە وەک دەڵێن تاقە ڕێگەی فێربوونی چیرۆک نووسی ، نووسینی چیرۆکە . بەڵکو زیاتر مەبەستم ئەوەیە ، خوێنەری خۆمان کەدەقێکی چیرۆک دەخوێنێتەوە ، دوای خوێندنەوەی دەقەکە ، بەلای کەمەوە ڕاوبۆچوونێکی ڕەخنەیی سەبارەت بەو دەقە لا دروست بێ و کاتەکەی بەفیڕۆ نەچووبێ .. هەڵبەتە هەر خوێنەرێک نەگاتە ئەو ئاستە ڕۆشنبیرییەی ڕاوبۆچوونی ڕەخنەیی سەبارەت بەو دەقە لادروست بێ کە دەیخوێنێتەوە و نەتوانێ موناقەشەی جدی دەقەکە بکات ، دەقی ڕەسەن و ناڕەسەن و ، جددی و بازاڕی لێکدی جیابکاتەوە دەشێت ناوی خوێنەری دەقکوژی لێ بنەین ، کەمخابن ئەم حاڵەتە لای ئێمە زۆر زەق و دیارە ..

چیرۆک کۆمەڵێک ڕووداوە کە گوتیار یا نووسەر دەیگێڕێتەوە ، ئیدی فەرق ناکات یەک ڕووداو یان چەند ڕووداوێک بێت ، هەڵبەتە ئەم ڕووداوانە پڕن لە کاراکتەر ، ئەم کاراکتەرانە بوونەوەر ، یان مرۆڤی زیندوون و لە شێوازی ژیان و ڕەفتار و هەڵوێستدا جیاوازن ، واتە وەکو جیاوازی ژیانی خەڵکی لەسەر ڕووی زەوی ، یانی چیرۆک دیمەنێکی هونەریانەی ژیانە ، هونەراندنی دیمەنە زندووەکانی ژیانە ... هەڵبەتە پێویستە لێرەدا ئەوەش بگوترێ کە چیرۆک ، لەچیرۆکیلە، هەرچەندە لەیەک تیرە و بەرەبابن ، جیاوازە ، چیرۆک ماوەیەکی درێژ و تەواوی ژیانێکی تایبەتی یان زنجیرە ژیانێک وێنە دەگرێت و هونەریانە مامەڵەی لەتەکدا دەکات ، بەڵام چیرۆکیلە سەروسەختی دەگەڵ ماوەیەکی کورت ، گرتەیەک ، یەک هەڵوێست لەمەڕ ژیان ،

هەیە . بۆیە نووسەر ئەوەندەی بەتانی چیرۆکدا دەچێت و شاخ و باڵی لێ دەنێ و تول و تەفسیلی دەداتێ و لەبنچ و بناوانی دەکات ، نووسەری کورتیلە چیرۆک ئەمە ناکات و پانتایی و ڕووبەری کارە هونەرییەکە ڕێگەی نادات ، واتە نووسەر ئەوەندەی لەچیرۆکدا(مەبەست جیرۆکی درێژ و ڕۆمانە) دەستی کراوەیە ، لەکورتیلە چیرۆکدا وانییە . نووسەری چیرۆک هەوڵدەدات زنجیرە ڕووداوێکی گرینگ و هەستیار بەگوێرەی نەسەق و ڕەوتی لۆژیکی ، بهونەرێنێ و مامەڵەی لەتەکدا بکات ، بەڵام لە کورتیلە چیرۆکدا نووسەر وێنەیەکی گەش و ڕوون و ڕەوان و هەڵبژاردەی گرتەیە یا دیمەنێکی کورتی لەزوبەزی ژیان بەجۆرێک دەگرێت کە بیرۆکەیەکی دیاریکراو دەربڕێ و بەرجەستە بکات .. هەرچەندە ژیانی دەروونی و ناوخۆی کورتیلە چیرۆک زۆر پشت بەڕووداو و کاراکتەر و چۆنییەتی کارلێکیان نابەستێ ، بەڵام یەکێتی باندۆر مەرجێکی زۆر پێویستە بۆ کورتیلە چیرۆک و چیرۆکی کورت و رەنگە ئەمە بەجیاوازی سەرەکی نێوان کورتە چیرۆک و چیرۆک و نوڤلێت بێتە ژماردن .

ئیدی ئەرکی نووسەر ئەوەیە ڕێنوێنی خوێنەر بکات و بۆ ناو شاری هونەریی چیرۆکی بەرێت و دڵسۆزانە بە کوچە و کۆڵان و نهێنگەکانی ئەو شارەیدا بگێڕێت و بەجۆرێ تێکەڵاوی دیاردە و ڕووداوەکانی ببێت ، کەهاتە دەرەوە دان بە ڕاستگۆیی و واقیعییەتی کارلێکی نێوان کاراکتەر و ڕووداوەکاندا بنێ ... ئەمەش بەوە دێتەدی کەنووسەر توانی بێتی ، کاراکتەرەکان وەکو خۆیان ، لەژیانی ئاسایی تایبەتی خۆدا چۆنن ، ئاوا وێنەگرتبێ .

ڕاستە ڕووداو ، کۆڵەکەیەکی گەورەی چیرۆکە ، بەڵام تان و پۆی چیرۆک خەیاڵە ، هەردەقێکی چیرۆڤکانی یان هونەری ئەگەر خەون و خەیاڵی تیا نەبێ وەکو مەلێکە باڵی کرابێ و بێهودە بەتەمای بەرزەفڕی بێ . چیرۆک نایەت واقیع وەکو خۆی بخاتەڕوو ، واتە واقیع و ڕووداو مووبەموو کۆپی ناکاتەوە ، ئەمە زیاتر کاری مێژوو و بیوگرافیایە . چیرۆک وێنەیەکی خەیاڵ ئامێزی واقیع و ڕووداوەکانی نیشان دەدات ، بۆیە نووسەر ئەگەر واقیع ، دیاردە و ڕووداوان وەکو خۆی ، مووبەموو ، زۆر ڕاستگۆیانەش بەبەڵگەی زندووشەوە وێنەبگرێت ، هەرکارەکەی هونەریەت وەرناگرێت . یان ئەگەر کاراکتەرەکانی ، خەڵکانی ڕاستەقینەی ناو ژیانیش بن ، هەر هونەریەت بەکاری چیرۆکڤانی نابەخشن و ناسنامەی واقعییەت بەوکارە نادەن . بەڵکو واقعییەت بەو مانایەیە ، نووسەر لەباری هونەرییەوە ئەو قەناعەتەمان لادروست بکات کە ئیمکانی ئەم ڕوودانی ئەم ڕووداوانە، یان هەبوونی ئەم کاراکتەرانە لەژیاندا ، لەژیانی ئاساییدا مومکین بێ ... بەڵام دەبێ لێرەدا ئەوەش بگوترێ کەژیان هاماج و ئوتموسفیرێکی یەجگار بەرین و بەربڵاوە ، ڕۆماننووس ، چیرۆکنووس لەناوەندی ئەو دنیا ئاڵۆز و گۆنگەدا دێت ئەو دیاردە و دیمەنانە هەڵدەبژێرێ و دەیان

هونەرێنیێ کە بشێت ژیانی پێ ڕاڤە و شرۆڤە بکات ... واتە نووسەر ، تیمە و کەرەستەکانی لەژیانەوە وەردەگرێت و بەگوێرەی خوێندنەوەی هونەرییخوێ مامەڵەی لەتەکدا دەکات و دەیهونەرێنیێ ، کەئەمە دەکاتە خودی پرۆسە هونەرییە ڕاستەقینەکە ، واتە دەبێ خەمی گەورەی نووسەر گەیشتن بە هونەرییەت بێ ، کەرەستە خاوەکان لەیەکەیەکی یەکپارچەی هونەریدا ، ئاوێتە ببن و ناسنامەی چیرۆک و ڕۆمان وەربگرن . ئەگینا گێڕانەوەی دیاردە و دیمەن و ڕوداوەکان وەکو خۆی چەند ئەمینیش بێ ناکاتە چیرۆک و ڕۆمان ، نەخوازەڵلا چیرۆک و ڕۆمانی سەرکەوتوو و زیندوو . ئەرکی چیرۆکنووس خوێندنەوەی هونەریانەیە بۆ ئەو کەرەستە و تیمە و ڕەگەزانەی هەڵبیژاردوون بۆ پرۆسە هونەرییەکە ... واتا وەکو گوتمان ئەرک و خەمی نووسەر گەیشتنە بە هونەرییەت ، بە ئەدەبییەت . خۆئەگەر نووسەر لەمەدا سەرکەوتوو بێ ، دەتوانێ ڕۆح بەبەر هەندێ کاراکتەر و قارەمانی چیرۆکەکەیدا ، بکات و کەپتر لەهەندێ کاراکتەر و شەخسیەتی مێژوو ، بژین و لەزەیندا بەنەمری بمێننەوە .. هەندێ قارەمانی چیرۆک لە چیرۆک و ڕۆمانانی سەرکەوتووی دنیا هەن کەلە نووسەرەکانیان بەنامێ تر و ناودارترن

هەڵبەتە ئەوزاری دەستی نووسەر ، لەم پرۆسە ئەفراندنەوانیەدا زمانی پەخشانە نەک زمانی شیعر ، چونکە شیعر بە حوکمی بارگاوی بوونی بەسۆز وگودازی ئاگرین و خەیاڵی تۆسن و سەرکێش و ڕیتم و مۆسیقا و.... هتد لەوە قورسترە ، بەئاسانی بەدەستەوە بێت و بەکەڵکی ئەوەبێت ڕاستگۆیانە لەو ژیان و دنیا هونەرییەدا ، گوزارشت لە ڕیزبەندی ڕووداوەکان و گەشە و نەش و نمای کاراکتەرەکان بکات ، کەپێویستە وێنەیەکی خەیاڵئەنگێزی واقیع بێ ، نەک خودی واقیع ، چونکە ئەدەب چەند ڕەگیشی لە واقیعدا بێ ، دەبێ لە واقیع باڵاتر بێ . بەکەرەستەی واقیع ، واقیعێکی ئەفسووناوی دروست دەکات .

دیارە نووسەر ئازادە لەوەی چۆن ئەو وێنە خەیاڵ ئامێز و خەیاڵئەنگێزەی واقیع گەڵاڵە و بەرجەستە دەکات و دەی هونەرێنیێ .. ئیدی ناچار نییە هەموو وردودرشتێکی ژیانی کاراکتەر بخاتەڕوو ، ڕەنگە خوێنەریش زۆر ئەمەی بەلاوە گرنگ و مەبەست نەبێ ، بەڵام حەزدەکات کاراکتەرێکی زیندوو بدینێ و لە پرۆسەی خوێندنەوەدا ، بەرخورد دەگەڵ کاراکتەرێکی زیندوودا بکات ، کەژیانی لێ هەڵ بقوڵێت .. بەهەرحاڵ ژیان بەهەموو دیاردە و ڕووداو بەشەر و بوونەوەرانییەوە کەرەستەی خاوەو نووسەر ئازادی ئازادە ، لەوەی چۆنی هەڵدەبژێرێ و ، گێژە و بێژەی دەکات و خوێندنەوە و بەرخورد و مامەڵەیەکی ئەوتۆی لەگەڵدا بکات ، کە کاراکتەرێکی زیندووی وەها دروست بکات ژیانیان لێ هەڵقوڵێت و کارلێکێکی ئاسایی و ڕاستگۆیانە دەگەڵ ڕووداوەکاندا بکەن . هەڵبەتە هونەر و هونەرمەندی نووسەر لەوەدایە هەندێک لە ڕاز

و ڕەمزە پەنهانەکانی ژیانمان ، هونەرمەندانە بۆ کەشف بکات و لەڕووی واقیعی هونەرییەوە قەناعەت بەخش بێت ، نەک بێت هەرچییەکی کەوتەبەرچاو مووبەموو وەکو خۆی بۆمانی تۆمار بکات ، یا هەرچییەکی بیربکەوێتەوە ، دووبارە و وەکو خۆی بۆمانی بگێڕێتەوە ، ئەمە کارێکە لە کردن نایەت ، و بەبێ خەون و خەیاڵ هونەرییەت وەرناگرێت . واتا چیرۆک پرۆسەیەکی ئەفراندنەوانی و فیلیڤانی کەشفکاری زۆر هەستیارە ، دەبێ هۆ و ئەنجامەکان هونەریانە کەشف بکات . دەنا گێڕانەوەی ئەمینانە و ڕاستگۆیانەی دیاردە و ڕووداوەکان بەتەنیا ناکاتە چیرۆکی هونەری .

***

هەڵبەتە یەکێتیی کاریگەری ، مەرجە بۆچیرۆکی هونەری ، چونکە هەرخوێنەرێکی پڕێک جدی بگریت کەلە خوێندنەوەی دەقێکی چیرۆکڤانی دەبێتەوە ، لەخۆی دەپرسێت : ئایا ئەم چیرۆکە کاریگەرییەکی وەهای بەجێ هێشتووە کەلە بیر بمێنێ ، ئەم کاریگەرییە لەکوێوە سەرچاوەی گرتووە ، زادەی زنجیرەیەک ڕووداوە ، یازادەی هەڵسوکەوت و جم وجوڵ و ڕەفتار و گوتار و هەڵوێستی یەکێک لە کاراکتەرەکانە ، یان زادەی تیمە و بیرۆکەی چیرۆکەکەیە ، یان زادەی ئەو ژینگەو کۆمەڵ و گروپانەیە کەچیرۆکەکە هونەریانە وێنەی گرتوون ؟ هەڵبەتە دەشێت ئەم کاریگەرییە ، بە داینەمۆ و بزوێنەری چیرۆک دابنرێت ، دیاردە چیرۆکنووس کەسێکی فیلیڤان و داهێنەرە ، مێشکی پڕە لە بیرۆکە و خەون و خەیاڵان ، ئەودێت گیانیان بەبەردا دەکات و ژیانێکی هونەرییان پێدەبەخشێت . دیارە چیرۆک هەر یەک ڕەگەز نییە ، بەڵکو ڕەگەزی فرە لەخۆی دەگرێت و لەئەنجامدا هەموو ڕەگەزەکان بەحوکمی کارلێکی هونەری لەیەکەیەکی یەکپارچەی هونەریدا ، یەکانگیر دەبن و کارێکی هونەری پێک دەهێنن کەپێی دەگوترێ چیرۆک ، بەڵام ئەمە بەو مانایە نییە کەهەموو ڕەگەزەکان بەهەمان ئاست بەرجەستە دەبن ، بەڵکو زیاتر یەکێک لەڕەگەزەکان لەوانی دی پتر بەرجەستە دەبێت و دەکرێت ، هەموو ڕەگەزەکانی دی دەخرێتە خزمەتی ئەو ڕەگەزە زەق و بەرجەستەیەوە ، ئیدی ئەو ڕەگەزە زاڵ و زەقە ، یا لە زنجیرەی ڕووداوەکان ، یا لە قارەمان و شا قارەماندا ، یا لە ژینگە و هاماج و ئوتمۆسفێر ، یان لە بیر و بیرۆکەدا ، بەرجەستە دەبێت و کاریگەریی هونەری و لەزەتی ئیستاتیکی لای خوێنەر بەجێ دەهێڵێت و ، ئەمە بۆخۆی یەکێکە لە نیشانەکانی سەرکەوتنی ئەو کارە چیرۆکڤانیە.

بەڵام لێرەدا دەبێ ئاماژە بۆ ئەوە بکرێت ، کە کاریگەریی هونەری و لەزەتی ئیستاتیکی هەر دەقێک بەتایبەتی دەقی کراوە ، لە خوێنەرێکەوە بۆ خوێنەرێک دەگۆڕێت ، ئیدی جۆری ئەقڵییەت و جیاوازی ئەزموونی ژیان و جیاوازی و هەمەجۆری

مگێزی خوێنەران ، سەرچاوەی کاریگەریی هونەری و لەزەتی ئیستاتیکی بەرهەمی ئەدەبی دیاری دەکات . چیرۆک ئاوێنەیەکی فرە ڕووە ، هەر خوێنەرێک دەڕوانێتە ئەو ڕووەی وێنەی خۆی تیادا دەبینێ ، هەر خوێنەرە لەڕوانگەی خۆیەوە دەڕوانێتە دنیای چیرۆک .

***

ڕووداو یەکێکە لە کۆڵەکە هەرە گرینگەکانی چیرۆک ، ڕووداو و پەرەسەندنی ڕووداو جم وجوڵ و بزوتنەوە بەچیرۆک دەبەخشێت ، کاراکتەرەکان لەکات وشوێنی قەناعەت بەخشدا بەرجەستەدەکات ، هەڵبەتە قەناعەتبەخش لەڕووی هونەرییەوە و بەگوێرەی واقیعی چیرۆکڤانی . ڕووداو و گەشەکردنی ڕووداو ، دەبێتە هۆی ئەوەی خوێنەر بەتاسەوە پەیگیری ڕەوتی چیرۆکەکە بکات ، تابزانێ ڕووداوەکان دەگەنە کوێ و چارەنووسی قارەمان و کاراکتەرەکان چۆن دەبێ و بەچی دەگات . دیارە پێشتریش ئاماژەمان کردێ کە چیرۆک لە کۆمەڵێک ، ڕەگەز پێکدێت و ئەم ڕەگەزانە ، بەدەم کارێکی هونەرییەوە ، لەچوارچێوەی یەکەیەکی یەکپارچەی هونەریدا یەکانگیر و ئاوێتە دەبن کەپێی دەگوترێت چیرۆک و بۆیە هەر ڕەگەزێک لە ڕەگەزەکانی چیرۆک گرینگی و بایەخی خۆی هەیە و بەهەرهەموویان تانوپۆی کارە ئەدەبییەکە پێک دەهێنن و هونەرییەت بەدەقە چیرۆکڤانییەکە دەبەخشن. هەڵبەتە نابێ ئەوەش فەرامۆش بکرێ کەلە هەر چیرۆکێکدا بەگوێرەی تەکنیکی چیرۆکەکە ، ڕەگەزێک لەڕەگەزەکان دەبێ بەتەوەری سەرەکی چیرۆکەکە و ڕەگەزەکانی دی بەدەوری ئەو تەوەرەدا دەسووڕێنەوە و لەدوا ئەنجامدا یەکێتیی باندۆر و کاریگەری لێ دروست دەبێت ، کەئەمە پێی دەگوترێ یەکێتی کاری چیرۆکڤانی ، کەئەمە یەکێکە لەو تەکنیکە زۆر و زەبەندانەی چیرۆکی لەسەر ڕۆدەنرێ .

دیارە چیرۆکنووس ئازادە و حەقی خۆیەتی چ تەکنیکێک بەکاردەبات ، بەڵام هەر تەکنیکێک بەکاربەرێ نابێ ڕاکێشانی خوێنەر فەرامۆش بکات . دەبێ بەجۆرێ سەرنجی خوێنەر ڕابکێشێت و بهاڕۆژێنێ و لەزەتێکی ئیستاتیکی ئەوتۆی بداتێ کە خۆبەخۆ پەیگیری خوێندنەوەی دەقەکە بکات ، تابزانێ ڕووداوە جەنجاڵ و هەڤدژەکان بەچ ئەنجامێک دەگەن ..دیارە ئەوزاری کارکردن لەخوێنەر ، لەنووسەرێکەوە بۆ نووسەرێکی دیکە دەگۆڕێ . گرینگ ئەوەیە خوێنەر خولیا و کەڵکەڵەیەکی ئەوتۆی لا دروست ببێت ، بەتاسەوە پەیگیری ئاکامی ڕووداوەکان بکات و بەدەم خوێندنەوەوە جۆرەها پرسیار لەخۆی بکات ، وەک : دوای ئەمە چی ڕوودەدات ؟ ئەم لەگەز و مەتەڵە چۆن چارەسەر دەکرێ ؟ ئەم گرێیە چۆن دەکرێتەوە ؟ ئەم کۆسپ و

تەگەرەیە چۆن تەخت دەکرێ ؟ دەنگدانەوەی ئەم کارە چی یا چۆن دەبێ ؟ و زۆر پرسیاری دیکەی لەو بابەتە .

هەڵبەتە نووسەر ، بەدەم نووسینەوە ، دەبێ شتێک بۆ زیرەکی خوێنەر بێڵێتەوە و بەئاسانی ڕەمز وراز و کۆدەکانی دەقەکەی ڕادەست نەکات ، بۆئەوەی دەرفەتی ئەوە بە خوێنەر بدات کە بەپەرۆشەوەبەشداریی زەینی لەدەقەکەدا بکات و بەخۆی ڕاز وڕەمزە نادیارەکانی دەقەکە کەشف بکات ، و لەزەت لەو پرۆسە کەشفکارییەی خۆی وەربگرێت . چونکە خوێنەریش وەکو هەر مرۆڤێکی دیکە ، پتر لەزەت لە کەشفکردن و چوونە بنج وبناوانی شتە نادیارەکان وەردەگرێت و لەو ڕێگەیەوە کەڵکەڵە کونجکاوییەکانی خۆی تێر وپاراو دەکات . بەوتەیەکی دی خوێنەر نابێت هەر گوێرێکی گوێڕایەڵ بێت ، بەڵکو پێویستە موناقەشەکار و گەنگەشەکارێکی جدیش بێت . بەکورتی و کرمانجی چیرۆکی سەرکەوتوو ئەوەیە کەبە گوێرەی واقیعی چیرۆکەکە ، قەناعەتبەخش بێت و کەڵکەڵە و تاسەی هونەریی خوێنەر تێر بکات و بشکێنێ و زۆرترین لەزەتی ئیستاتیکی پێ ببەخشێت .

***

دیارە شێوازی ڕاکێشانی خوێنەر لەنووسەرێکەوە بۆ نووسەرێک دەگۆڕێت و هەر نووسەرە جۆرەها تەکنیک و شێواز بۆئەو مەبەستە بەکار دێنێ ، یەکێک لە سەرچاوەکانی ڕاکێشانی خوێنەر ، کاراکتەری مرۆڤانیە لەچیرۆکدا ، چۆنکە هەرکەسێک بگریت ، بەتەبێعەت مایلە بەلای شیکردنەوەی دەروونی و خوێندنەوەی کاراکتەر و کەسایەتی کاراکتەردا ، جاری وا هەیە خۆی لەو کاراکتەرەدا دەبینێتەوە ، لەم حاڵەتەدا دەقەکە بەدەم خوێندنەوەوە بۆی دەبێت بەبەردی سەبر و ئەم نهێنی و ڕازەکانی خۆی بۆ هەڵدەڕێژێ بەبێ ئەوەی کەس پێی بزانێ کەئەمە لەزەتێکی دەروونی و ئارامیەکی ڕۆحی گەورەی پێ دەبەخشێت . یان کەسایەتیەکی تازە دەناسێت و ئەزموونێکی زەینی زۆری لێوەردەگرێت ، یان ئەو کاراکتەرانە لەخەڵکانێک دەچن و خەڵکانێکی بیر دەخەنەوە کەئەم لەژیانی ئاسایی کۆمەڵایەتیدا ناسیونی و دەیانناسێت ، کەئەمە بۆخۆی نیشانەیەکی سەرکەوتنی چیرۆکە ، چونکە چیرۆک وێنەیەکی خەیاڵئامێز و خەیاڵئەنگێزی ژیانە ... زۆرجار خوێنەر ، بەتایبەتی خوێنەری ئاسایی بەڕادەیەک دەکەوێتە ژێر باندۆر و کاریگەری کاراکتەرێکەوە و دڵبەندی دەبێت کەسەرکەوتن یان ناکامی کاراکتەرەکە بەهی خۆی دەزانێ و ڕەنگە لەژیانی ئاسایی خۆیدا لاسایی بکاتەوە ...کە هەڵبەتە هەموو ئەم حاڵەتانە ، حاڵەتی لەزەت بەخشن بۆ خوێنەر .. هەڵبەتە حەوجە بە گوتنی نیە کەخوێنەر تاخوێنەر کەوتووە ، چیرۆکی باش لای خوێنەری ئاسایی ئەوەیە زۆرترین لەزەتی پێ ببەخشێت و دڵی

خۆش بکات . بۆ نموونە خوێنەری چیرۆکی پۆلیسی لەزەت لە تاقیب و پەیگیری نهێنییەکان و دۆزینەوەی مەتەڵ و لەگەزەکان و کرانەوەی گرێیەکان دەبینێ . خوێنەری چیرۆکێن ڕیسکان حەزی لەوەیە بەخەیاڵ لەکەش هەوای پڕ خرۆشاندا بژی ... ئیدی هەر خوێنەرێک لە گوم گەشتەی خۆی و لە بەها باڵاکانی خۆی دەگەڕێت .. بەڵام خوێنەری جدی ، خوێنەری ڕەخنەگر ، لەخوێنەرانی دی جیاوازە ، چیرۆکێکی دەوێت سەرڕێژ بێ لەژیان ، زیندوو بێ ، بەهەردوو باڵی خەون و خەیاڵ بفڕێ ، بەرز بفڕێت ، لەژیانی ئاسایی بەرزتر بفڕێت و بە زەبری هونەرییەت ، ئەدەبییەت ، نەمری و جاویدانی پەیدابکات و لەزەت لەو هونەرییەتە وەردەگرێت ..کەواتا کۆپی کردنی مووبەموو و ، ڕاستگۆیانە و ئەمینانەی واقیع و ژیان مەرج نییە ، بەڵکو هونەراندنی مەرجە ، واتە بابەت لەچیرۆکدا هەموو شتێک نییە ، چونکە واقیع و ژیان پڕە لە بابەت ، جۆرەها بابەتی تیایە ، هیچ نووسەرێکی تازە کوورە یا ئەزمووندار و کارامە ، پەکی لەبابەت ناکەوێ ، گرینگ ئەوەیە نووسەر چۆن مامەڵەی لەتەکدا دەکات ، لەباری هونەرییەوە مالیجەی دەکات ، بەرجەستەی دەکات و هونەرییەتی پێدەبەخشێت ، هەڵبەتە خوێنەری جدی و ڕەخنەگر ، بێترس خۆی بە دنیای هەرجۆرە چیرۆکێکدا ، چ سادە چ ئالۆز و گونگ ، چ خۆڕ و چ مەنگ ، چ جەنجاڵ و ئاوەدان ، چ ساکار و کەم ئاوەدانی ، چ قووڵ و چ تەنک ، دەکات و گومڕا نابێت و ڕێی خۆی دەردەکات و لەمەرامی چیرۆکەکەو بیرە قووڵەکانی بن دێڕی چیرۆکەکە تێدەگات و ڕاز ورەمزەکانی هەڵدێنێ و ڕۆحی خۆی لەسەرچاوەی ئەفسوون و فانتازیاکانی هەڵدەکێشێت .. بەهەموو بوونی خۆیەوە دەگەڵ ئەو کاراکتەرە زیندووانەدا دەژی کەزۆرجار لەهەندێک کاراکتەرانی ڕاستەقینەی مێژوویی زیندووتر و نەمرترن و لەخودی نووسەری چیرۆکەکەش ناودارتر و بەنامی ترن .. ئیدی ئەو کاراکتەرانە وەکو ئاشنا و ناسیاوی زۆر نزیکیان لێدێت . دیارە چیرۆکی باش ، زادەی ڕێکەوت نییە ، بەڵکو بەرئەنجامی قووڵبوونەوەی نووسەرە بۆ قووڵایی ئەزموونە خەیاڵی و زەینییەکانی خۆی ، زادەی ئەو بەهرە و توانایەیە کە نووسەر توانیویەتی هەر هەموو ئەوزارەکانی پیشەکەی یەک بخات بۆ ئەوەی ئەزموونی خۆی بەشێوەیەکی زیندووی دینامیکی ، بارگاوی بە ژیان ، لەچوارچێوەی کارێکی فیلیڤانی دا بهونەرێنێ . هەڵبەتە پلۆت و شێواز و دیالۆگ و گەڵاڵەکردنی زەمینە و ژینگە و هەموو ڕەگەزەکانی دیکەی چیرۆک ، خۆبەخۆ چیرۆکی گەورە و زیندوو دروست ناکەن ، هیچ نووسەرێک چەندیش بەهرەمەند بێ ، ناتوانێ چیرۆکێکی مەزن و زیندوو بنووسێت ، ئەگەر بەتەواوەتی لەهەموو ئەو ڕەگەزانە تێنەگات و نهێنی چۆنییەتی بەکارهێنان و هونەراندنیان نەزانێت ، واتە هونەرییەت نیشانەی بێ چەندوچوونی ، چیرۆکی نەمر و زیندووە .

***

لێرەدا پێویستە هەڵوەستەیەکی کورت لەسەر هەندێ ڕەگەزی گرینگ و هەستیاری چیرۆک بکەین ، چونکە چیرۆک بە هونەراندنی ئەو ڕەگەزانەوە دەبێت بەچیرۆک و هیچ چیرۆکێک بەتایبەتی چیرۆکی هونەری لەو ڕەگەزانە بەدەرنییە ونابێت بۆ نموونە گرێچن یان پلۆت بریتییە لەو زنجیرە ڕووداوانەی کەلە چیرۆکەکەدا ڕوو دەدەن ، هەڵبەتە دەبێ ڕووداوەکان پەیوەندی عیلییەتیان لەنێوانیاندا هەبێ . دیارە ئەم ڕووداوانە پەیوەندی سفت و ڕاستەوخۆیان بەکاراکتەرانی چیرۆکەوە هەیە .. کاراکتەر لە کارلێکی تەواودایە دەگەڵ ڕووداودا ، لەکاریگەریی و باندۆری ڕووداو بەدەر نابێت .. کەباسی پلۆت و گرێچن دێتەکردن ، دەبێ ئاورێک لەو کەرەستە سەرەتایی و خاوانە بدەینەوە کەسەرچاوەی ئەم پلۆتەیان پێک هێناوە ، هەروەها لەبەهای ئەم کەرەستە سەرەتاییانە ڕابمێنین ... ئەگەر کۆمەڵێک دەقی چیرۆکڤانی چەند چیرۆکنووسێکی هاوسەردەم و هاوقۆناغ بەنموونە وەربگرین ، دەبینین بابەتەکانیان لەواقیعی ژینگە و ژیانی دەوروبەری خۆیانەوە وەرگرتووە ، هەڵبەتە وێڕای جیاوازی نۆرینی هەر یەکێکیان بۆ ئەم ژیانە و جیاوازی سروشتی ئەو بابەتانەی بەرخورد و مامەڵەی لەتەکدا دەکەن . لەهەر دەقێکی جدیدا ، جۆرەها ژیانی جیاواز و دنیای مرۆڤانی هەمەڕەنگ دەبینین ، کەڕەگیان چووەتەوە سەر واقیع ، بەڵام وێڕای جیاوازی بابەتەکان و شێوازی بەرخورد و مامەڵە و مالیجەکردنیان ، دەبینین هەریەکێک لەو دەقە چیرۆکڤانیە جدیانە ، بارگاوین بەبەهای تایبەتی هونەری و مانای مرۆڤانی خۆیان ، ئاوریان لەشتە ڕەوتەنی و سەرقەسەرقەکانی ژیان نەداوەتەوە ، بەڵکو قوڵبوونەتەوە بۆ قوڵایی و ناخی جۆرەها خولیا و کەڵکەڵە و سۆزێن مرۆڤانی ، چونکە ئەدەب لەڕاستیدا ، بریتییە کە ڕاڤەیەکی هونەری زۆر قووڵی ژیان . دیارە محەک و پێوەری ڕاستەقینەی گەورەیی و زیندوویەتی و جاویدانی هەرکاروبەرهەمێکی ئەدەبی ، وێڕای جیاوازی شێواز و تیمە و بابەت و مالیجەی هونەری ، ئەوەیە چەند پەیوەستە بەو حەقیقەتانەوە ، کەقووڵی زیاتر و بەرفرەهی پتر بەژیانی مرۆڤایەتی دەبەخشن .... دیارە لە هەڵسەنگانی کاری چیرۆکڤانیدا ، دەبێ هەموو ڕەگەزە پێکهێنەرەکانی چیرۆک و چۆنییەتی مامەڵەکردنی چیرۆکنووس دەگەڵ تێکڕای ئەو ڕەگەزانەدا ، لەبەرچاو بگیرێت ، بەڵام وێڕای ئەمەش گەورەیی ڕاستەقینەی چیرۆک ، وەستاوەتە سەر گەورەیی و ڕەسەنایەتی بابەتەکە ، یان بەهای ڕاستەقینەی کەرەستە سەرەتاییەکانی چیرۆک ، بەڵام مەزناتی و گەورەیی بابەت بەتەنیا بەس نییە بۆگەورەیی چیرۆک ، بەڵکو هونەراندنی بابەت و تیمە و کەرەستە سەرەتایی و خاوەکان مەرجە بۆ بەرجەستە کردنی هونەرییەتی دەقەکە و دەرپڕینی وزە پەنهانەکانی . کەواتە بەهرە و توانای

فیلیڤانی و ئەفراندنەوانی مەرجن بۆ هونەراندنی دەقێکی زیندوو و نەمر . دیارە بەهرە و توانای داهێنانیش ، بەتەنیا چیرۆک ناگەیەننە لوتکەی هونەرییەت بەڵکو دەبێ چیرۆکنووس شارەزایی و ئەزموونێکی قووڵ وفراوانی سەبارەت بەژیان هەبێت ..

چیرۆکنووس ، تاشارەزاتر و پڕ ئەزموونتر بێ ، ڕاسگۆیانەتر وێنەی ژیان و کاراکتەرەکان دەگرێت واتە ، ڕاستگۆیی لە چوارچێوەی ئەم چەمک و مانایەدا ، مەرجی هەرە گرینگە لەهەر کارێکی ئەدەبی گەورەدا . بۆیە نووسەر لەسەرێتی لەچوارچێوەی شارەزایی و ئەزموونی خۆی دەرنەچێت و خۆی لەقەرەی ئەو بابەتانە نەدات کەشارەزایی فراوان و ئەزموونی قووڵی دەربارەیان نییە ، دەبێ لە گۆشە نیگای سنووورداری خۆیەوە ڕوانێتە ژیان .. جابەم ڕێودانگە ،بوار و ئاقاری چیرۆکنووس دەکاتە دنیای ئەو ئەزموونە مرۆڤانیانەی کەشارەزایانە تاقیکردونەتەوە .. بۆیە ئەو نووسەرەی کەلە کەوشەنی مەجالی خۆی دەرناچێت ، دەکارێت بەجوانی و دروستی لە مەجالەکەی خۆیدا قەڵەمڕانی بکات و بیهونەرێنێ و وێنەیەکی وردی ژیان بە کاراکتەر و ڕووداوەکان و دیمەنە سروشتییەکانیەوە ، ڕاستگۆیانە بەرجەستە بکات ، واتە مەرج نییە مەجالەکەی نووسەر بەرین بێ و ڕوانگە و نۆرین و گۆشەنیگای بۆ ژیان زۆر کراوەبێ ، بەڵام مەرجە قووڵ بێت و نهێنگە دەروونییەکانی مرۆڤ هونەریانە و هونەرمەندانە کەشف بکات . هەڵبەتە زۆربەی ئەو چیرۆکنووسانەی کەوشەنی مەجالی تایبەتی خۆیان بەزاندووە ، لەقەلان و لە کۆتران بوون و جگەلە ناکامی هیچی تریان نەدرووەتەوە . واتە چیرۆکنووس ، دەبێ خۆی توانا و بەهرە و شارەزایی و ئەزموونی خۆی بناسێت و لەو ئاقارەدا کاربکات بۆ ئەوەی دەقی چیرۆکڤانی زیندوو و باش بەرهەم بهێنێ ، ئەو حەقیقەتە لەبەرچاو بگرێت ، کە چیرۆکێکی باش و سەرکەوتوو لەدەیان چیرۆکی ناکام باشترە . هەڵبەتە سەبارەت بە ئەزموون مەرج نییە ، ئەزموونێکی ڕاستەوخۆبێ و نووسەر بەخۆی ژیانی جەڕباندبێ ، جۆرەها ئەزموون لە کتێباندا هەیە ، کەهەر نووسەرێک چەند پڕ ئەزموون و بەهرەدار بێ ، چەند ئاسۆی ڕاونینی بەرین بێ ، پێویستی پێیەتی و دەتوانێ وەکو ئەزموونێکی زەینی ، ئەزموونی ڕاستەوخۆی ژیانی خۆی پێ دەوڵەمەند بکات ، هەروەها تەماس دەگەڵ خەڵکی و قسەکردن دەگەڵ خەڵکیدا ، جۆرەها ئەزموونی تیایە کەڕەنگە بەئاسانی و لەڕێگای ئەزموونی ڕاستەوخۆوە بەئاسانی بە دەستەوە نەیەت . کەواتە مەرج نییە ئەزموونی ڕاستەوخۆ بکرێت بەتاقە سەرچاوە بۆ شارەزابوون لەژیان ...بەڵکو دەشێت سوود لە ئەزموونی خەڵکانی دیکەش وەربگیرێت . بۆیە ئەگەر نووسەرێک خودانی بەهرە و توانایەکی ئەفراندنەوانی بێ و بتوانێ سوود لە ئەزموونە جۆراوجۆر و ڕاستەوخۆ و

ناڕاستەوخۆکانی ژیان وەربگرێت و هونەریانە هەرسی بکات و خودان خەیاڵێکی واقیعی ئەوتۆبێت ، بتوانێ شتەکان بەڕوونی بدینێ و بەدروستی وێنەیان بگرێت ، باکارەکەی زۆر دیمەن و ڕووداویشی تێدابێ ، کەبەخۆی ڕاستەوخۆش نەی جەڕباندبێ و لەدەرێی بازنەی ئەزموونی ئەوابێ ، دەتوانێ ئەو ئەزموونانە بهونەرێنێ و چیرۆکی هونەری باش بەرهەم بهێنێ .

دیارە چیرۆک وەکو هەر بونیادێکی هونەری ، لەکۆمەڵێک کەرەستەی سەرەتایی پێک دێت و پلۆت و گرێچن وەکو ڕەگەزێکی گرینگی چیرۆکڤانی ، بریتییە لە بەرخورد و مالیجەیەکی هونەری ئەو کەرەستە سەرەتاییانە بەمەبەستی هونەراندنیان ..

هەڵبەتە ، هەرچیرۆکێک بگریت بۆخۆی جۆرە حیکایەتێکە و شەقڵ و مۆرکی حیکایەتی پێوەیە .. ئیدی خوێنەر کەلە خوێندنەوەی دەبێتەوە ، زۆرجار لەخۆی دەپرسێت ، ئایا ئەم حیکایەتە ، حیکایەتێکی جوانە ، فانتازی و سەرەنجڕاکێشە ، ئەوە دێنێ بگێڕدرێتەوە و بخرێتە سەرکاغەز ؟ ئایا نووسەرەکەی توانیویەتی بەشێوەیەکی هونەریانە و هونەرمەندانە بیگێڕێتەوە ؟ ئایا توانیویەتی بەڕیز و بێئەوەی بەدرێژ دادڕی یان کورتبڕی ڕیزبەندییەکەی بشێوێنێ ، بیگێڕێتەوە ؟ واتە توانیویەتی بەدەم گێڕانەوەوە ، ڕیزبەندی و هەماهەنگی حیکایەتەکە بپارێزێت ، ئایا ڕووداوەکان بەبێ گرێ و بە ڕەوانی هاتوون و هەر ڕووداوێک زادە و تەواوکەری ڕووداوی پێش خۆی و فەراهەمکاری ڕووداوی پاش خۆیەتی ؟ ئەگەر چیرۆکنووس توانیبێتی ئەمە بکات مانای وایە وەکو کیمیاگەرێکی بەتوانا توانیویەتی کەرەستە خاوەکان بەردەستی ، بگۆڕێت بۆ توحفەیەکی هونەری پرشنگدار .

دیارە هەر نووسەرێک شێوازی خۆی هەیە سەبارەت بە چۆنییەتی مامەڵەکردن دەگەڵ کەرەستە سەرەتاییەکانی چیرۆکدا ، هەیە کورت بڕیی هێمابەخش بەسەر درێژدادڕیدا پەسەند دەدات ، هەیە درێژ دادڕی و تول و تەفسیلی پێ پەسەندە ، هەیە لەیەک چیرۆکدا ، هەردوو شێوازەکە بەکاردەبات ، لەهەندێ شوێندا پەنا دەباتەبەر زۆرویژی و بەتانا چوون ، لە هەندێ شوێندا پەنا دەباتە بەر کورت بڕیی هێمابەخش ... سەبارەت بە پلۆت و گرێچن ، بەشێوەیەکی گشتی دووجۆرە : پلۆتی (گرێچن) شاش ، واتا نەسفت و ، پلۆتی سفت (ئورگانیک) . چیرۆکی پلۆت شاش ، لەسەر بناغەی زنجیرەیەک ڕووداو یان هەڵوێستی جودای ئەوتۆ کەپەیوەندییەکی سست بەیەکیانەوە دەبەستێ ، یان پەیوەندییان لەنێواندا نییە ، ڕۆدەنرێت . واتە یەکێتیی کاری چیرۆکڤانی لەم جۆرە چیرۆکەدا گوێ بەڕیزبەندی ڕووداوان نادات ، بەڵکو زیاد پشت بەو زەمینە و ژینگەیە دەبەستێ کەچیرۆکەکەی تیادەجوڵێت ، یان پشت بەشا قارەمان دەبەستێ ، یا بایەخ بەو ئەنجامگیرییە دەدات

کەڕووداو و قارەمان و هەموو ڕەگەزە چیرۆکڤانییەکان لەخۆدەگرێت ، بەوجۆرە چیرۆکنووس دەکارێت ، کۆمەڵێک ڕووداوی خۆش ، لەشێوەی ئەڵقەی جیاواز ، بێ ئەوەی بەرەنجامی یەکدی بن بخاتەڕوو ..

بەڵام چیرۆکی پلۆت سفت ، بەپێچەوانەوە ، لەسەر بناغەی ڕووداوێن هەڤبەند ڕۆدەنرێت ، هەر رووداوێکی ڕەگی لەڕووداوەکەی پێش خۆی و سەری دەچێتەوە سەر ڕووداوی دوای خۆی ، واتە ڕووداوەکان زادە و بەرەنجامی یەکترن و پەیوەندییەکی سفتیان لەنێواندا هەیە و بەڕاستە ڕێگەیەکدا دەڕۆن تادەگەنە مەزڵ و مەبەست .. خۆجاری وایە هەردوو جۆرە پلۆتەکە لەیەک کاری چیرۆکڤانیدا بەکاردەبرێت ، ئیدی جۆری پلۆتەکە گرینگ نییە ، گرنیگ ئەوەیە نووسەر بزانێت کام پلۆتە باشتر خزمەتی نەشونمای چیرۆکەکە دەکات و بەرەو هونەرییەتی دەبات ..دیارە هەریەکێک لەم دوو پلۆتە لایەنی ئەرێنی و نەرێنی خۆیان هەیە ، بۆنموونە ئیرادی ئەوە لە چیرۆکی پلۆت سفت دەگیرێت کە هەندێجار ، دەگۆڕێ بۆکارێکی میکانیکی ، و خوێنەر هەست بەوە ناکات مامەڵە دەگەڵ کارێکی هونەری خۆڕسکدا دەکات بەڵکو واهەست دەکات مامەڵە دەگەڵ سنعەتێکی زۆر سفت و مکومدا دەکات . جا ئیرادێکی دیکەی کەلەم بابەتە چیرۆکە دەگیرێت ، ئەوەیە کەزۆرجار لێکەوتەی دەستکرد و ڕێکەوتەکی لێدەبێتەوە ، پڕ دەبێت لە شەرح و شرۆڤە و گێرانەوەی دەستکرد و ڕووداوێن ڕێکەوتەکی ، وەکو پینەیەکی زەق بەچیرۆکەکەوە دەردەکەوێ . بۆیە مەرجە لەچیرۆکی پلۆت سفتدا ، چیرۆکەکە بەشێوەیەکی سروشتی و ئاسایی و بەدەر لەهەرجۆرە ڕێکەوت و دەستکردەگیەک بجوڵێت و گەشەبکات و خوێنەر هەست بە میکانیکیەتی کارە چیرۆکڤانیەکە نەکات .

پلۆتی چیرۆک لەڕووی بابەتەوە ، دابەش دەبێت بەسەر پلۆتی سادە و پلۆتی لێکدراودا . پلۆتی سادە ، لەچیرۆکدا ، ئەوەیە کە چیرۆکەکە یەک حیکایەتی لەخۆگرتووە ، لەپلۆتی لێکدراودا چیرۆک لەحیکایەتێک پتر لەخۆدەگرێت . ئیدی یەکێتیی کار و یەکێتیی کاریگەری لەچیرۆکدا وا دەخوازێ ، حیکایەتە جۆراوجۆرەکان لە پرۆسەیەکی کارلێکی هونەریدا یەکانگیر ببن و لەیەکەیەکی یەکپارچەدا ئاوێتە و بەرجەستە ببن ، واتە دەبێ چیرۆکنووس بتوانێ بە هەودایەکی نادیار هەموو حیکایەت و خوردە حیکایەتەکان پێکەوە ببەستێ ..

هەڵبەتە لێرەداو لەباسی پلۆتی چیرۆکدا ، پێویستە ئاماژە بۆ حاڵەت و دیاردەیەکی دیکەش بکرێت کەبریتییە لەچۆنییەتی ڕانانی ڕووداوەکان و پەرەپێدانیان . هەڵبەتە چیرۆکنووس ، جۆرەها شێواز و ڕێگەی بۆ ئەو مەبەستە لەبەردەمە ، دەتوانێ بەگوێرەی پێداویستی هونەریی چیرۆکەکەی پەنا بۆهەریەکێک لەو شێواز و ڕێگایانە

بەرێت ، لەوانە : شێوازی گێڕانەوەی ڕاستەوخۆ ، یا شێوازی ئوتوبیوگرافی ، یان دوکیۆمێنت و نامەکاری ، یان شێوازی شەپۆلی هۆش یان مەنەلۆکی دەروونی ... شێوازی یەکەم زۆر باوە و لەزۆربەی هەرە زۆری چیرۆکاندا پەیڕەوی کراوە و بەدی دەکرێت ، لێرە چیرۆکنووس وەکو مێژوونووس دێت مێژووی ڕواڵەتی کۆمەڵێک کاراکتەر تۆمار دەکات .. لەشێوازی دووەمدا چیرۆکنووس ، پەنادەباتەبەر ڕاناوی یەکەم کەس ، خۆی دەخاتە شوێن شاقارەمان ، یان یەکێک لە کاراکتەرە لاوەکییەکان ، بەزمانی ئەوانەوە ئوتوبیوگرافیایەکی خەیاڵئامێز دەگێڕێتەوە . لەشێوازی سێیەمدا پەنادەبرێتە بەر نامە ونامەکاری ، خۆ هەندێجار چیرۆکنووس ، پترلە شێوازێک لەم شێوازانەبەکار دەبات .. شێوازی تازەش کە شێوازی شەپۆلی هۆش یان مەنەلۆکی داخلییە ، کەزیاتر مارسل پروست و پاشان جیمس جۆیس و فرجینیا ولف پێشەنگایەتییان دەکرد ، ئەمڕۆ یەکێکە لەو شێوازانەی کەزۆربەی چیرۆکنووسان پەنای دەبەنێ و لەکارە چیرۆکڤانییەکانیاندا بەکاری دەبەن ... ئەو چیرۆکانەی کەبەم شێوازە دێنەنووسین ، ڕووداو یا هەر نییە یان زۆر پەنهان و نادیارە ، زیاتر بیر و ئەو بیرەوەریانەیە کە بیرەوەریانی دییان لێ دەبێتەوە .. مەنولۆگی داخلی ئەو قسانەن کەنە دەبیسترێن و نەدەگوترێن ، لەڕێگای مەنەلۆگەوە کاراکتەر گوزارشت لەبیرە پەنهانەکانی دەکات ، لەو بیرانەی کە زیاتر لەنائاگاییەوە نزیکن ، بۆیە پابەندی هیچ تەکوزییەکی لۆژیکی نابێت ، ئەوزاری دەستی کاراکتەر لەم جۆرە گوزارشت دەربڕینەدا ، ئەو قسە ڕاستەوخۆیەیە کەپابەندی لایەنی هەرەکەمی یاسا و ڕێسا و ڕێزمانی زمانە ، واتە بیرەوەرییەکان وەکوچۆن بەزەیندا دێن ، وەکو خۆیان ، بێ هیچ ڕتوش و دەستکارییەک دێتە تۆمارکرن .. مرۆڤ کەلەگەڵ کەسێکدا قسان دەکات ، دەپەیڤێ ، دەبێ پابەندی یاسا و ڕێسای زمان بێ تابەرانبەر لێی تێ بگات کەچ دەڵێت .. هەڵبەتە ئینسان بەدرێژایی کات هەرلەگەڵ خەڵکیدا قسان ناکات ، بەڵکو دەبیرەوەچوون ، ڕامان ، خەیاڵ ، زیندەخەون ، وەردەوەدانی ڕابردوو ، چینە لە ڕابردوو ، بیرکردنەوە لە ئایندە و فڕین بەباڵی خەون و خەیالان وەختێکی زیاتری مرۆڤ دەگرێت تالە قسەکردن .. هەرهەموو ئەم حاڵەتانە لەمەنەلۆکی داخلیدا ، بەشێوەیەکی تەکوزی لۆژیکی بەزەین و مێشکدا نایەن ، بەڵکو بەشێوەیەکی پچڕپچڕ و بەدەر لە هەر ڕیزبەندییەکی لۆژیکی بەزەین و مێشکدا دێن ، دیارە لەدنیای یادەوەریدا ، هەموو زەمەنەکان ، ڕابردوو ، ئێستا و ئایندە تێکەڵاودەبن و زەمەن مانایەکی نامێنێ . جا چونکە سۆزوگوداز و هەڵچوون و هەست و نەست و خەم و خولیا و ئەڵها و کەڵکەڵە و وێنە زەینییەکانیش هەمان ئەو شتەیان پێ دەگوترێ کەبە قسان دێنە گوتن و نیشاندان ، بۆیە ئەمانەتی هونەری وادەخوازێت ، هەرهەموو ئەو شتانە وەکو خۆیان بێنە تۆمارکردن و لەم حاڵەتەدا لەهەر داڕشتنەوەیەکی ڕێزمانی و لۆژیکی دەبوێردرێ . ئەو بنەما هونەرییەی ئەم جۆرە

چیرۆکەی لەسەر ڕۆدەنرێ ، زیاتر ڕانانی لایەنی فیکری و سایکۆلۆژی ژیانی قارەمانانە ، نەک لایەنی دەرەکی و ڕواڵەتی کردەییان و جم وجوڵ و هەڵس و کەوتیان و ئەو پێشهات و ڕووداوانەی پەیوەندییان بەو لایەنە دەرەکییەوە هەیە . بەڵام ئەمە بەومانایە نییە کە ئەم جۆرە چیرۆکانە ، لەهەر کردارێکی مرۆڤانی بەدەرن ، واتە مەرج نییە قارەمان و کاراکتەر هیچ جۆڵەیەک و پەیوەندییەکی بەهەندێ کەسی ترەوە نەبێت ، بەڵکو ئەو پەیوەندییە کەمەی بە ژمارەیەک خەڵکانی کەمی دیکەوە هەیەتێ ، یارمەتی نووسەر دەدات کە دەرهاوێشتە فیکرییە خۆرسک و زندە خەونەکانی کاراکتەرەکان ڕاوبکات و بەجۆرێ هەڵیان بژێرێ و بیانهونەرێنێ هەم خزمەتی هونەرییەتی چیرۆکەکە بکات و هەم بەگوێرەی توانا ئەوپەڕی لەزەتی ئیستاتیکی بەخوێنەر ببەخشێت .

دیارە هەر ڕێباز و شێوازێک لەم ڕێباز و شێوازانە لایەنی ئەرێنی خۆی هەیە ، بۆنموونە ڕێباز و شێوازی گێڕانەوەی ڕاستەوخۆ ، یارمەتی نووسەر دەدات و دەستی واڵادەکات بەکەیفی دڵی خۆی کاراکتەرەکانی بجوڵێنێ و شوێن و هەڵوێستەکان بەئارەزووی خۆی وێنە بگرێت . ڕێبازەکانی دیکەش یارمەتی نووسەر دەدەن کە هاماج و ئوتموسفیرێکی سادە و ڕاستگۆیانەی ئاسایی ئەوتۆ وێنە بگرێت و بەرجەستە بکات کەبەلای خوێنەرەوە زۆر ئاسایی و خۆرسک بنوێنێ و لە هەر ئاڵۆزاندنێکی دەستکرد دووربێت .. بۆنموونە یەکێک لە ئاڵۆزاندنە دەستکردەکان لەشێواز و ڕێبازی ئوتوبیوگرافیانەدا ئەوەیە نووسەر لەبازنەی کاراکتەرەکە دەردەچێت ، کاراکتەر بەزمانێک دێنێتە دواندن ، کەزمانی ئەو نییە ، واتە کاراکتەر لەم حاڵەتەدا گوزارشت لەخودی خۆی ناکات ، دەبێ بە پەیقداری نووسەر ، بەزمانی نووسەرەوە قسەدەکات و گوزارشت لە ڕاوبۆچوونی نووسەر دەکات ، نەک هی خۆی .. هەڵبەتە ڕێباز و شێوازی نامە ویاداشتیش ئەرێنی خۆی هەیە و زەمینە بۆ نووسەر خۆش دەکات ، بەوپەڕی ئازادی و ڕەهایی گوزارشت لەو هەست و نەست و سۆزوگوداز و خولیا و کەڵکەڵە و ئاوات و ئارەزووانە بکات کەلەناخی هەریەکێک لە کاراکتەرەکاندا پەنگاوەتەوە و بەگوێرەی پێداویستی هونەری ، بیخاتە خزمەتی هونەراندنی کارە چیرۆکڤانییەکەوە .

هەڵبەتە چیرۆکی شەپۆلی هۆش ، یان مەنەلۆگی داخلی ، زەمینە بۆنووسەر خۆشدەکات ، وێنەی ژیانمان ، بەگوێرەی وێنای کاراکتەرەکە بۆژیان ، بۆ وێنە بگرێت ، پەردە لەسەر نۆرینی کاراکتەرەکە بۆ کاراکتەرکانی دی لابدات و هەروەها بەپێچەوانەشەوە ئیدی بەوجۆرە لەمیانی دنیای ئاگایی و نائاگایی تایبەتی کاراکتەرەکەوە ، سیما و کەسایەتی کاراکتەرەکەمان بۆ وێنە دەگرێت و لەمیانەی کاراکتەرەکانی دیکەوە تیشکی دەخاتەسەر و لەئەنجامدا وێنەیەکی تەژی جوانی و

ئارامی و ڕاستگۆییمان پێشکەش دەکات . دیارە ئەم ڕێباز و شێوازە چیرۆکڤانییە جۆرەها شیکردنەوەی دەرونیمان پێشکەش دەکات و بەزۆری ژیانی نائاگایی مرۆڤمان بۆوێنە دەگرێت .. بەهەرحاڵ ئەگەر هەندێک بەوردی سەرنجی بونیادی چیرۆک بدەی ، زۆرلە ژیانی مرۆڤ دەچێ ، بریتییە لە دەستپێک و سەرەتا ، هەڵگەڕان و هەڵکشان بەرەو لوتکە ، داگەڕان و هاتنەخوارەوە و ئەوسا کۆتایی .

***

قارەمان ، یا کاراکتەر یەکێکە لە ڕەگەز و کۆڵەکە گرینگەکانی چیرۆک . بۆیە بابەتەکەی لە ئەزموونی ئاسایی ژیانەوە وەرگیرابێ یان لە خەیاڵ و میتاخەیاڵەوە هەڵێنجرابێ ، نووسەر لەسەرێتی بە کاراکتەرێن مرۆڤانی زیندوو ، ئاوا و ئاوەدانی بکاتەوە ، ئەم کاراکتەرانە بەدرێژایی چیرۆکەکە لە جم و جۆڵ و هەڵسوکەوتی بەردەوامدا بن وکاتێ خوێنەر لە خوێندنەوەی کارە چیرۆکڤانییەکە دەبێتەوە ، کاراکتەرەکان لەیادگە و زاکیرەیدا بەزیندوویی بمێننەوە ، واتە وەکو کاراکتەرانی ناو ژیانی ئاسایی ، چونکە چیرۆکیش بۆ خۆی ژیانە ، ژیانێکی هونەری و تایبەتییە .. بەڵام لێرەدا ئەو پرسیارە دێتە ئاراوە کەنووسەر ئەم کاراکتەرانە لەکوێوە دێنێت ؟ دیارە ئەم کاراکتەرانە سەرچاوەی جۆراوجۆریان هەیە ، جاری واهەیە نووسەر لەواقیعەوە وەری دەگرێت و بەگوێرەی پێداویستییە هونەرییەکانی کارە چیرۆکڤانییەکەی دەستکاری و ڕتوشی دەکات . یان جاری واهەیە لە کۆڕ و مەجلیسێکدا باسی کەسایەتییەک دەبیستێ ، یا هاوڕێیەکی وەسف و باسی کەسایەتیەکی واقیعی بۆدەکات و ئەم لەبۆتەی خەیاڵ و زەینی خۆیدا قاڵبی دەکاتەوە و دەیگوازێتەوە بۆناو چیرۆکەکەی ، یا لەڕۆژنامە و کتێباندا باسی کەسایەتییەک دەخوێنێتەوە ، یا هەندێجار بەخەیاڵ دروستی دەکات و تایبەتمەندی و هونەریەتیەکی ئەوتۆی پێدەبەخشێت ، کەبەزیندوویەتی بمێنێتەوە .. هەڵبەتە ڕوون و عەیانە کەباری سەرنجی نووسەران ، بۆژیان و خەڵکانی ناو ژیان لەنووسەرێکەوە بۆ نووسەرێکی دی جیاوازە و لای هەموو نووسەرێک بەهەمان قووڵی و دەوڵەمەندی و فراوانی نییە ، هەربۆیەش مامەڵەی هونەریی هەر نووسەرێک دەگەڵ کاراکتەر و کەسایەتی ناو بەرهەمە چیرۆکڤانیەکەیدا جیاوازە لەنووسەرێکی دی ، ئەمەش بەڵگەیەکی حاشاهەڵنەگرە بۆ ئەوەی کەچەند ئەزموون و شارەزایی نووسەر سەبارەت بە کاراکتەرە جیاوازە مرۆڤانیەکان ، دەوڵەمەند و فرە مەوداتر بێ ، زیاتر دەکارێت کاراکتەرانی زیندوو و قەناعەتبەخش ، هەڵبەتە قەناعەتبەخش بەگوێرەی واقیعی چیرۆکەکە ، پێشکەش بکات .

هەڵبەتە وەکو پێشتریش ئاماژەمان کردووەتێ چیرۆک وەکو هونەر بریتی نییە لەکۆپی کردنەوەی مووبەمووی واقیع و ژیان ، دیارە ئەمە سەبارەت بە کاراکتەر و قارەمانیش دروستە ، نووسەر ، وەکو کەسێکی هونەرمەند و داهێنەر ، دەبێ جڵەو بۆخەیاڵ شل بکات تادەورێکی گرینگ لەوێنەگرتنی کاراکتەرەکاندا بگێڕێت ، دیارە وێنەگرتن و بەرجەستەکردنی سەرکەوتوانەی کاراکتەران ، تاڕادەیەکی یەجگار زۆر دەوەستێتەوە سەر تێگەیشتنی نووسەرلەو کاراکتەر یان کاراکتەرانەی بۆچیرۆکەکەی هەڵدەبژێرێت ، وەستاوەتەسەر ئەوەی تاچەند دەکارێت بچێتە کڵێشەی ئەو کاراکتەرەوە کەدەیەوێ وێنەی بگرێت ، واتە پێویستە نووسەر ، دەرکی تەواوی لەمەڕ تواناکانی کاراکتەرە مرۆڤانیەکان و وزە پەنهانەکانیان هەبێت ، ئەمەش بەوە دەستەبەردەبێت کەلە کاراکتەرەکە بگات ، بتوانێ بەناخیا شۆڕ ببێتەوە ، بچێتە بنج و بناوانی هەستە دەروونییەکانی . جاری واهەیە نووسەر سیما شەخسی و تایبەتمەندیەکانی کاراکتەرەکەی لەچەند کەسێکی جیاوازی واقیعییەوە هەڵدەهێنجێ و مۆنتاژی دەکات و کاراکتەرێکی چیرۆکڤانی لێ دروستدەکات ، بەڵام وێڕای هەموو ئەمەش ، بەپێویستی دەزانم جەخت لەسەر ئەوە بکەمەوە کەنووسەر ، نموونەکانی لەژیانەوە وەکو خۆی ، مووبەموو کۆپی ناکات ، ئەو شتانە لەژیانەوە وەردەگرێت کەپێویستی پێیانە و بەجۆرێ مۆنتاژیان دەکات و دەیان هونەرێنێ کەیەکەیەکی یەکپارچەی هونەری بەدەستەوە بدات و دەگەڵ مەبەستە تایبەتیەکانی نووسەردا تێکبکەنەوە لەزەتێکی ئیستاتیکی بە خوێنەر ببەخشێت . جابەم پێودانگە کاراکتەر لەچیرۆکدا جیاوازە وەک لەژیاندا . هونەر وژیان دووشتی جیاوازن ، هونەر لەژیانی ئاسایی و واقیعی باڵاترە .. بەشەر لەژیاندا بوونێکی بەردەوامی هەیە ، بەڵام کاراکتەر لە چیرۆکدا تەنیا ئەوکاتانە دەردەکەوێت ، کەچاوەڕوانی ئەوەی لێدەکرێت کە کارێک بکات ..

***

هەندێ نووسەر هەن ، بەرانبەر کاراکتەرەکانیان زۆربە لوتف و میهرەبان و نەرم ونیانن ، هەندێکی دی هەن زۆر سەختگیر و توندن و بەچاوی حەقارەت و دوژمنایەتیەوەسەیریان دەکەن و مامەڵەی توندیان دەگەڵ دەکەن ، هەندێکی دی هەن ، هەڵوێستی مامناوەندیان لەمەڕ کاراکتەرەکانیان هەیە ، ئەمە ئەو نووسەرانەن کەبێ لایەنانە مامەڵە دەگەڵ کاراکتەرەکانیان دەکەن و لایەنی ئەرێنی و نەرێنیان بەتەرزێکی بێ لایەنانە بەجۆرێ تاوتوێ دەکەن ، کەدەگەڵ ئەرکە هونەرییەکەیاندا تێکبکاتەوە ... هەڵبەتە نووسەر دەبێ ئاگاداری ئەوەبێ کەنابێت بەجۆرێ تەحەکوم بە کاراکتەرانەوە بکات و گوشاری هەمیشەییان بخاتەسەر ، کەببێتە ئامێر و ئالەتی دەستی ئەو و بیروبۆچوونی ئەو کاوێژ بکەنەوە بەعازی ئەو ،

بجوڵێنەوە و هەر ناسنامە تایبەتمەندییەکی خۆلەدەست بدەن .. نووسەر قارەمانەکانی ڕەهای ناو دنیای چیرۆکەکەی دەکات ، هەر قارەمانە ڕێگا و ڕێبازێک دەگرێتەبەر ، هی وا هەیە خۆی بۆ وەعز و ئاموچیاری تەرخان دەکات ، هی واهەیە خۆی وەقفی خزمەتی مەزەب و ئایدۆلۆژیایەکی تایبەتی دەکات و بانگەشەی بۆدەکات و ... هتد ، بەڵام پێویستە ئەوە بزانرێ کە کاراکتەر خوڵام و خزمەتکار و ئالەتی دەستی نووسەر نییە ، قارەمان و کاراکتەری واهەیە لەنووسەر یاخی دەبێ ، دەگەڵ راوبۆچوونانی ئەودا نییە ، بەگوێی ناکات ، ڕازی نابێ بیروبۆچوونانی ئەو بڵاوبکاتەوە ... بۆیە باشتروایە هیچ قارەمانێک نەبێت بەزمانحاڵی نووسەر، ئەگەر بەگوێی نووسەربکات و بەعازی وی بجوڵێتەوە ، مانای وایە قارەمانێکی بێ ناسنامەی تایبەتی و مردووە ..

نووسەر ، لەوێنەگرتنی کاراکتەرانی چیرۆکەکەیدا ، دووڕێگە و شێوازی ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ دەگرێتەبەر .. شێوازی ڕاستەوخۆ ئەوەیە کەنووسەر کاراکتەرەکانی لەدەرێ ڕا وێنەدەگرێت ، سۆزوگوداز و خەم و خولیا و کەڵکەڵە و ئەڵها و ئەنگیزە و بیر و هەستەکانی شەرح و شرۆڤە دەکات ، پەیگیری هەندێک لەڕەفتارەکانیان دەکات و هەندێکی تریان ڕاڤە و شرۆڤە دەکات و زۆرجار ڕای خۆی بەئاشکرا یان پەنامەکی دەربارەیان دەردەبڕێت .. بەڵام لەشێوازی ناڕاستەوخۆدا ، نووسەر خۆی دووردەگرێت ، تاڕێگا بەکاراکتەر بدات لەڕێگای گوفتار و ڕەفتارێن تایبەتی خۆیەوە ، گوزارشت لەخۆی بکات و گەوهەری خۆی کەشف بکات . هەوڵدەدات لەڕێگای قسە و گوتاری کاراکتەرەکانی ترەوە دەربارەی ئەو، هەندێ سیما و خەسڵەتی ئەو ڕوون بکاتەوە . هەڵبەتە نووسەر بۆی هەیە هەردوو ڕێباز و شێوازەکە بەکار بەرێت .. بەڵام لەو چیرۆکانەدا کەبەراناوی یەکەم کەس دەگێڕدرێنەوە یان لەڕێگای شەپۆلی هۆشەوە ڕۆدەنرێن ، نووسەر ناتوانێ خۆی لەمەسەلەکان هەڵقوڵتێنێ ، بەڵکو دەرفەت بە کاراکتەر دەدات کەخۆی پەردە لەسەر جەوهەر و کرۆکی خۆی هەڵبداتەوە ، ئەمەش لەڕێگای ئیعتراف و لێکەوتەی هزر و بیرانەوە ، بەم جۆرە کاراکتەرەکەمان بەشێوازی ناڕاستەوخۆ بۆکەشف دەبێت ، دیارە لەڕەخنەی نوێ و مودێرندا ، شێواز و ڕێبازی ناڕاستەوخۆ پەسەندترە ، چونکە کەشف بوونی کاراکتەر لەناوەوە زۆر کاریگەرترە لەوەی لە دەرێ ڕا بێتە وەسف کردن ، واتە کاراکتەر لە ناوەوە تیشک بخاتەسەرخۆی و خۆی بناسێنێ لەڕووی هونەرییەوە پەسەندتر و کاریگەرتر دەبێت .

کاراکتەر دووجۆری سەرەکی هەیە ، کاراکتەری سادە (Flat) و کاراکتەری ناسادە (Round) .. کاراکتەری سادە ناوی خۆی بەخۆیەوە ، بەدرێژایی چیرۆکەکە وەکو خۆی دەمێنێتەوە ، ناگۆڕێت ، ڕووداوەکان کاری تێناکەن و لەهەوەڵی چیرۆکەکەوە تاکۆتایی

چیرۆکەکە بەدەقی خۆیەوە دەمێنێتەوە ، بەڵام کاراکتەری ئاڵۆز یان ناسادە بەردەوام لەحاڵی نەش ونمادایە ، بەئاسانی خۆی بەدەستەوە نادات بەرەبەرە لە میانەی چیرۆکەکەوە دێتە کەشف بوون ، لەگەڵ پەرەسەندنی ڕووداوەکاندا پەرەدەسەنێ ، پەرەسەندن و گۆڕانەکەشی زیاتر زادە و بەرئەنجامی کارلێکی بەردەوامیەتی دەگەڵ ڕووداوەکاندا، کارلێکەکەش یا ئاشکرا و خویایە یا پەنامەکی و پەنهانە ..

هەڵبەتە لەپاڵ ئەمەشدا کاراکتەرێن مرۆڤانی (تاک) هەیە و نموونەێن بەشەریش هەن . کاراکتەری مرۆڤانی تایبەتمەندی و سیمای جیاکەرەوەی خۆی هەیە کەلە کاراکتەرانی دیکەی جیادەکاتەوە ، بەڵام نموونەی بەشەری ، بەرجەستەکردنێکی ئایدیالی و نموونەیی سیفەتێک یان کێمیاسیەک یا چینێک یا کۆمەڵە خەڵکێکی تایبەتیە کەهەموو سیفەت و خەسڵەتە بنەڕەتییەکانی ئەو چین و کۆمەڵەخەڵکەی تیایە .. واتە کاراکتەر لەو حاڵەتەدا نوێنەری خۆی نییە، بەڵکو نوێنەری خەڵکانی دیکەیە ... کاراکتەر دەبێ واقیعی و قەناعەتبەخش بێت ، نەبەڕادەیەک شاخ و باڵی لێ بنرێ بکەوێتە سەرووی واقیعەوە ، نەئەوەندە سووک و چروک بکرێت بکەوێتە ژێر واقیعەوە ، بەڵکو دەبێت تێکەڵەیەک بێ لەچاکە وخراپە وەکو ئەو کەسایەتیە ئاساییانەی لەژیانی ڕۆژانەدا دەبینرێن ، یا وەکو ئەو کەسایەتیانەی لەخودی خۆمانا ، لەناخی خۆماندا کەشفیان دەکەین .. واتە نەکەسانی سپی سپی هەن و نەکەسانی ڕەشی ڕەش ، بەڵکو کاراکتەری مرۆڤانی تێکەڵەیەکە لە ڕەش و لە سپی ، لەچاکە و لەخراپە. دیارە کاراکتەرە مرۆڤانیەکان (تاک) بەگوێرەی جیاوازی ڕێژەی ئەم تێکەڵەیە ، لەیەکدی جیادەکرێنەوە . واتە خەڵکانێک هەن لایەنی چاکەیان تیادا زاڵە و خەڵکانێک هەن بە پێچەوانەوە .

***

دیارە هاماج و ئوتمۆسفێر یان ژینگە، ڕەگەزێکی دیکەی گرینگی چیرۆکە . کەئەم ڕەگەزە لەڕاستیدا ، کات و شوێنی چیرۆک دەگرێتەوە .. نووسەر لەوێنەگرتن و بەرجەستەکردنی ژینگەی چیرۆکەکەیدا یا پەنا وەبەر سەرنج و نۆڕین دەبات ، یا پشت بەخوێندنەوە تایبەتیەکانی خۆی دەبەستێ ، یان پەنادەباتەبەر خەیاڵی داهێنەرانە ... ئیدی زەمینەیەکی لەبارخۆشدەکات تاهەموو ڕەگەزە چیرۆکڤانیەکان بەدەم کارلێکی هونەرییەوە ، مومارەسەی ژیانی هونەری خۆیانی تیابکەن و هونەرییەت پەیدابکەن ، هەر نووسەرەش بەگوێرەی توانا و ئەزموونی خۆی و بەپێی بابەتی چیرۆکەکەی ژینگەیەک هەڵدەبژێرێ ، وەکو ژینگەی دەریایی ، سەربازی ، ژیانی شارانی پیشەسازی ، ژینگەی بازرگانی ، کشتوکاڵی ، یان هونەری و بەپێی ئەزموونی خۆی لەژیاندا . ڕوودەکەنە وێنەگرتنی چینێکی کۆمەڵایەتی تایبەتی ،

بۆنموونە چینی بورژوای بچووک ... ئیدی لێرەدا گرینگە نووسەر لەهەڵبژاردنی بابەتدا ، لەبازنەی ئەزموونە تایبەتییەکانی خۆی دەرنەچێت ، بۆئەوەی بکارێت کۆمەڵێک وێنەی ئاسایی و ڕوون و ورد وسنووردار ، هونەرمەندانە بخاتەڕوو و لەهەر درێژدادڕی و خۆکاوێژکردنەوەیەک بخەلەسێ .

بەهەرحاڵ نووسەر دەبێ شارەزاییەکی باشی لەژینگەی چیرۆکەکەیدا هەبێت ، و خوێندنەوەیەکی ورد و شارەزایانەی تەواوی بۆی هەبێ، و ئاگاداری کارلێکی نێوان ژینگە و کاراکتەرەکان بێت .. چونکە جوانی زۆرچیرۆک لەوەدایە کەنووسەر توانیویەتی ژینگەیەکی تایبەتی ، یا چینێکی کۆمەڵایەتی و جڤاکی ڕاستگۆیانە وێنە بگرێ و بەرجەستە بکات .

هەڵبەتە هەر نووسەرەو بەشێوەیەکی جیاواز بایەخ بە ژینگەی ئاسایی دەدات و مامەڵەی لەتەکدا دەکات ، هی وا هەیە حەزی لەوەسفی تێروتەسەلە ، هێندە بەتانی وەسفدا دەچێ تەنانەت کوچە و کۆڵان و جادە و شەقام و گەڕەک و ماڵانیش نابوێرێ ، هی واش هەیە بە چڕە وەسفێکی بلەز وازدێنێ .

هەڵبەتە هەر سەبارەت بەژینگەی ئاسایی ، دەبێ ئەوەمان لەبەرچاوبێ کەتوانای نووسەران لەوێنەگرتنی دیمەنە ئاسایی و سروشتیەکاندا ، جیاوازە . هەریەکەیان شێوازێک دەگرێتەبەر ، هیواهەیە وەسفی لەپێناوی وەسفدا دەوێ ، هەموو خەمێکی ئەوەیە کەوێنەیەکی ئاسایی جوان پێشکەش بکات ، با هەندێجار پەیوەندییەکی ئەوتۆشی بەژیانی مرۆڤانی ناو چیرۆکەکەوە نەبێت . هی واش هەیە وەسف بە فاکتەرێکی کاریگەر دەزانێ بەسەر ڕووداو و کاراکتەرەکانەوە . ئیدی وەکو ئەوزارێک بۆ کەشفکردنی سۆز یا هەستە دەروونییەکانی کاراکتەر بەرانبەر بەهەڵوێستێک بەکاری دەبات ، ئیدی ئەو وەسف و دیمەنە ئاساییە دەبێتە ئەڵقەیەک لە زنجیرەی نەش ونمای کاراکتەر ، یان ئەنگیزەیەک لەو ئەنگیزانەی کە نەفسیەتی ئەو کاراکتەرە پێک دەهێنن . زۆرجاریش وەسف و تەبیعەت وەکو ڕەگەزێکی کارا وزەمینەساز ، بۆ پێشبینی کردنی ڕووداوان بەکار براوە و دەبرێ و لەدنیای چیرۆکیشدا زۆرباووبڵاوە و پێویستە نووسەر بەجۆرێ بەکاری بەرێ کەبەهایەکی هونەری گەورە لە دەقی چیرۆکەکەیدا پەیدابکات . نەک ببێت بەسەربار بەسەر چیرۆکەکەیەوە ..

***

هەڵبەتە هەر چیرۆکێک بگریت ، لەشێواز و ستایل بەدەرنییە ، لێرەدا مەبەست لەستایل چۆنیەتی بەکاربردنی ئەو کەرەستە سەرەتایی و ڕەگەزە خاوانەی

بەردەستی نووسەرە ، بەمەبەست و بەئاراستەی وەدیهێنانی ئامانجە هونەرییەکانی . ئەوزار و کەرەستەکانی بەردەستی نووسەر بریتیە لە کاراکتەران و ڕووداوان و ژینگە و ئۆتموسفێر ، ئیدی نووسەر لەسەرێتی هەموو ئەم ڕەگەزانە لەیەکەیەکی یەکپارچەی هونەری سفت و ناوازەدا یەکبخات و کۆبکاتەوە .. دیارە شێواز و ستایل جۆری زۆرە ، نووسەر ، کام شێواز و ستایلە پتر لەگەڵ بابەتەکەیدا بگونجێت ، ئەوە هەڵدەبژێرێ ، ڕەنگە دوو نووسەر یا پتر، لەچوارچێوەی گشتی ستایلدا لەیەکدی بچن ، بەڵام لەوردەکاریدا جیاوازن ، چونکە هەر نووسەرە ڕێباز و شێوازی تایبەتی خۆی هەیە لەهەڵبژاردنی وشە و ڕستەبەندی و تەنسیق و تەرتیبی ڕووداواندا ..بۆیە شێواز و ستایلی گوزارشتی ، لەمانا نایەتە داپرین ، مانا بەدەلالەتە بەرینەکەی .. جا لەم پێودانگەوە شێوازی گوزارشتی ، مانا و هەست و ڕیتم و مەبەست لەخۆدەگرێت . هەست ؛ هەڵوێستی نووسەرە سەبارەت بەو مانایەی دەیەوێ بیگوازێتەوە و بیگەیەنێ ، ڕیتم ئەوزاری پەیوەندی کردنە بەخوێنەرەوە ، پردی گەیشتنە بە خوێنەر ، مەبەست ، ئەو ئامانجەیە کە نووسەر گەرەکیە بیگاتێ ... هەڵبەتە ئەو شتەی ، کەمرۆڤ دەیەوێ دەری ببڕێت و گوزارشتی لێبکات ، یەک وشە هەیە گوزارشتی لێبکات ، یەک فرمان هەیە بیگەیەنێ ، یەک ئاوەڵناو هەیە کەدیاری بکات ، بۆیە نووسەر دەبێ ئەو وشە و فرمان و ئاوەڵناوە ، کەدەکەنە کلیل و کۆدی دەقەکە ، بدۆزێتەوە ، دەبێ لەبن ئەرزیشدا بێ بیاندۆزێتەوە ، چۆنکە پرۆسەی نووسین ، هەوڵێکی بێوچانە و پەیوەندی ڕاستەوخۆی بەپێداویستییەکانی مانا و ڕیتم و هەست و مەبەستەوەیە و دەبێ لەیەکەیەکی یەکپارچەی هونەریدا بێنەدی و بەرجەستە ببن .. جالێرەوە دەگەینە ئەو قەناعەتەی کە پرۆسەی نووسین ، بۆخۆی شێوەیەکە لەشێوەکانی پاچڤە .. پرۆست لەم بارەیەوە گوتوویەتی : ئەرکی نووسەر لەڕاستیدا ، لەناوەڕۆکا ، جگە لەپرۆسەی پاچڤە هیچی دی نییە .

ڕەنگە شیعر ئەوزارێکی ئەمین بێ بۆ گوێزانەوە و بەرجەستەکردنی هەست . بەڵام پەخشان دەکاتە پاچڤەی هەست ، بۆیە قەسیدەی شیعری ناوەڕۆک و فۆرم لەیەکەیەکی ئۆرگانێکی تەواودا کۆدەکاتەوە ، بەڵام پەخشان تەتەڵە و گێژە وبێژەیەکی یەجگار زۆری دەوێ تادەقی خۆی وەردەگرێت .. هەڵبەتە شێواز و ستایل ، لەکرۆک و جەوهەردا ، گوزارشتێکی هونەرییە لەمانا ، بۆیە هیچ نابێتە زێدەڕۆیی گەر بگوترێ شێواز دەکاتە نووسەر .. گومانیش لەوەدانییە مجێزی نووسەر بەگوێرەی کات و زروف دەگوردرێت ، بۆیە دەبێ بەرلەوەی دەست بەنووسین بکات ، خۆی لەهەر بوغز وکینە و خولیا و کەڵکەڵەیەکی نائاسایی و دزیو پاک بکاتەوە ، تاکارە چیرۆکڤانییەکەی هەم سوودبەخش و هەم لەزەتبەخش بێ .

دیارە لەباسی ستایل و شێوازدا ، پێویستە ، ئەگەر بەشێوەیەکی بلەزش بووە ، ئاوڕێک ، ئەگەر لامسەرلاییش بووە ، لەدیالۆگ بدرێتەوە ، چونکە دیالۆگ بەشێکی گرینگە لە ستایل و شێوازی چیرۆک .. دیالۆگ بەهیچ کلۆجێ لەقارەمان و کاراکتەر نایەتە دارپرین . بۆیە یەکێکە لەو فاکتەرانەی کەنووسەر لەبۆ وێنەگرتن و بەرجەستەکردنی کاراکتەراندا پەنای دەباتێ . ئەمە جگەلەوەی زۆرجار دیالۆگی بەجێ و ڕەوان ، دەبێتە سەرچاوەی لەزەتی ئیستاتیکی لەچیرۆکدا ، کاراکتەرانی چیرۆک لەڕێگای دیالۆگەوە دەگەنە یەکدی . هەڵبەتە دیالۆگی پڕ گوزارشت و جوان ، زیندوویەتی و دینامیکیەت بەگێڕانەوەش دەدات .. دەشێت هەندێجار دیالۆگ بۆپەرەپێدانی ڕووداو بەکار ببرێت ، بەڵام کاری ڕاستەقینەی دیالۆگ لەچیرۆکدا ، پەردەلادان و هەڵمالینە لەسەر سۆز وهەستە جۆراوجۆرەکان و هەستی باتینی کاراکتەر لەهەنبەر ڕووداوەکان یان کاراکتەرەکانی دی ، کەئەمە ئیعترافی پێدەگوترێ ، لێ مەرجە ئەم کارە بەشێوەیەکی خۆبەخۆ و دوور لەهەرجۆرە دەستکردییەک ڕووبدات .. دیالۆگ یەکێکە لەو ڕەگەزە چیرۆکڤانییە گرینگانەی کە کاراکتەران لەمیانەیەوە ، ئازادانە بەشداری ڕووداوەکانی چیرۆک دەکەن و ڕووداوەکان دەخەنەبەرچاوی خوێنەر ، بۆیە نووسەری کارامە خۆی لە دیالۆگی کاراکتەران هەڵناقورتێنێ ، بەڵکو ڕێگە بۆکاراکتەر چۆڵ دەکات ، تابەکەیفی خۆی قسان بکات وهەست و سۆز و خەم و خولیا و کەڵکەڵە و ئەڵهاکانی دەرببڕێت .. دیارە ئەم ڕێبازە لەژیانەوە نزیکترە ، وڕاستگۆیانەتر گوزارشت لەدڵ و دەروونی مرۆڤ دەکات .

دیارە دیالۆگ پێویستە زادە و هەڵقوڵاوی زەروورەتی چیرۆکڤانی چیرۆکەکە بێ ، تاخوێنەر هەست نەکات ڕەگەزێکی نامۆیە و لەدەرێی چیرۆکەکەوە هێنراوە و بەتۆبزی بەسەر کاراکتەرەکاندا سەپێنراوە . واتە دەبێ زادەی زەروورەتی نەش ونمای ڕووداوەکان و ڕیشاژۆبوونی ڕەگەزی درامی چیرۆکەکە بێ ، یان ڕۆڵی لەبەرجەستەبوونی کاراکتەرەکان و کەشف کردنی هەڵوێستی کاراکتەرەکاندا لەهەنبەر ڕووداوەکاندا هەبێ ، هەر دیالۆگێک یەکێک لەو ڕۆڵ و دەورانە نەبینێ ، لەڕوانگەی هونەرەوە دەبێ بەشتێکی نامۆ و بەبار بەسەر کارە چیرۆکڤانییەکەوە ... نامۆ وەکو کۆمێنت و شرۆڤە و بەدواداچوون و تاقیب و وەعز و وتارخوێنییەکانی نووسەر ، کەئەم دیاردە و خەوشە زیاتر لای ئەو چیرۆکنووسانە بەدی دەکرێت کە وەعز و ئامۆژگاری بەسەر یەکێتی و سفتی کاری هونەریدا پەسند دەدەن . هەڵبەتە دیالۆگ جگەلەوەی دەبێ ئاوێتەی کرۆک و جەوهەری کاری چیرۆکڤانی ببێ و بەشێوەیەکی ئۆرگانیکی تێکەڵ بەڕەگەزەکانی دیکە ببێت ، پێویستە زۆر ڕەوان و ئاسایی و جوان بێ ، هەم یارمەتی گەشە و نەشەی ڕووداوەکان بدات و هەم پڕ بەپێستی کاراکتەرەکە و هەڵوێستە هونەرییەکە بێت .. نووسەر دەبێ خۆی لەو

دیالۆگانە ببوێرێ کەپتر لە وڕێنە و جەنەبازییەوە نزیکن تالە دیالۆگی هونەری پەیامدارەوە . بەتایبەتی کەنووسەر لە هەڵبژاردندا ئازادە ، و دەتوانێ بە دیالۆگ و دوانی کاراکتەرەکانیا بچێتەوە ، تەتەڵە و گێژە و بێژەی بکات و ئەوەی لێ هەڵبژێرێ کە خزمەتی کارە چیرۆکڤانییەکەی بکات ، واتە دەبێ لەهەڵبژاردنەکەیدا ، بەرلە هەر شتێک ئەوە ڕەچاو بکات ، کەئەم مژارە چەند دەور لەهاتنەدی بەها هونەریەکانی کارە چیرۆکڤانیەکەدا دەبینێ و لەڕەوتی گشتی ڕووداو و کاراکتەرەکان دەرناچێت و بۆ خوێنەر قەناعەتبەخش و ئاساییە .

***

جاهەر لەباسی پرسی دیالۆگدا ، پرسی زمانی ئەدەبی و زمانی ئاخاوتنی ڕۆژانە دێتە ئاراوە ... هەڵبەتە مەسەلەی بەکاربردنی زمانی ئاخاوتن ، لەچیرۆکدا ، زیاتر لە دیالۆگدا دێتە پێشەوە و زۆربەی نووسەران بۆیە پەنای دەبەنێ تا شەقڵێکی زیندوو و واقیعی بەچیرۆکەکانیان ببەخشێت ... هەندێ نووسەریش هەن ، لەجیاتی کاراکتەرەکانیان بەزمانێکی ئەدەبی پەتی و خالیسە قسان دەکەن و گوێیان لەوەنییە ئەم قسە و دیالۆگە، ڕاستگۆیەیان دەستکردە ، ڕەنگە بیانوویان ئەوەبێ کە ئەدەب لەواقیع باڵاترە و فاکتەرێکە بۆ دروستبوونی زمانی ئەدەبی یەکگرتووی نەتەوەیی .. هەندێکی دی هەن هەردوو زمانی ئەدەبی و ئاخاوتنی ڕۆژانە ئاوێتەدەکەن و بە گوێرەی واقیعی دەروونی و زمانەوانی کاراکتەرەکان ، زمانێکی مامناوەندی سادە و مەفهووم لەهەر دوو زمانەکە چێدەکەن .. بەڵام بەشێوەیەکی گشتی هیچ هەنجەت و بیانوویەکی هونەری نییە ، بۆڕێگرتن لەبەکاربردنی زمانی ئاخاوتنی ڕۆژانە لە دیالۆگی چیرۆکڤانیدا ..

***

خوێنەری جدی یا خوێنەری ڕەخنەگر ، هەربەخوێندنەوەی ڕەوتەنی دەقێک سوکنایی نایەت و ڕۆحی کونجکاوی تێر وپاراو نابێت ، تەنیا لەدووی لەزەتێکی هونەری نییە ، بەڵکو عەوداڵی ئەوەشە کە هەڵسەنگاندن و خوێندنەوەیەکی هونەریش بۆ نووسەرەکە بکات و بچێتە بنج و بناوانی ئەوەی کە ئەم نووسەرە چ راڤەیەکی بۆ ژیان کردووە ، چۆنی شەن و کەو کردووە ، چ فەلسەفەیەکی بۆژیان و بەرانبەر بەژیان هەیە . دیارە ژیان بەهەموو بوونەوەرانیەوە بەنێر و مێیەوە ، بەژن و پیاوییەوە ، بەهەموو هەست و سۆزی ناخیانەوە ، بەهەموو خولیا و خەیاڵەکانیانەوە ، بەگشت بەها و بیرەکانیانەوە ، بابەتی چیرۆکن ، ئەمەش وادەخوازێ نووسەر ، واتە چیرۆکنووس ، هەڵوێستی تایبەتی خۆی سەبارەت بەو ژیانە ، بەشێوەی ڕاستەوخۆ یان بەشێوەی ئیحا و سەرۆ و تیل نیشان ، وێنەبگرێ و بنوێنێ .. ڕەنگە نووسەر

لەخەمی ئەوەدا نەبێ بەبەرنامە فەلسەفە و بیروهزری خۆی دەربېڕێت ، ڕەنگە چیرۆکەکەی بەدەر لەو جۆرە مەبەست و ئامانجە بنووسێت ، بەڵام خوێنەری جدی ئەمە لەبن دێری چیرۆکەکەیدا دەدۆزێتەوە ، یانی خودی چیرۆکەکە کەنیازە پەنهانەکانی نووسەر کەشف دەکات ، نۆڕین و بۆچوونی نووسەر لەمیانەی چۆنیەتی هەڵبژاردنیڕووداوەکان و مالیجەی هونەریی ڕووداوەکانەوە دەردەکەوێ ، لەمیانەی بەرجەستەکردنی هونەریانەی کاراکتەرەکان و جوڵاندن و ڕاڤەکردنیانەوە لەناو چیرۆکەکەدا دەردەکەوێ ، هەڵبەتە نووسەر نایەت هەموو ورد و درشتێکی ژیان وەکو خۆی بگوازێتەوە و بگێڕێتەوە ، بەڵکو ئەو تیمە و لایەنانە هەڵدەبژێرێ کەبۆ کارە چیرۆکڤانیەکەی پێویستە ، تەتەڵە و گێژە وبێژەیان دەکات و لەبۆتەی هونەردا قاڵیان دەکاتەوە و لەو ڕێگایەوە شرۆڤەی هونەریی ژیان دەکات ، کاراکتەری تایبەتی هەڵدەبژێرێ و ڕووناکیان دەخاتەسەر ، لەمیانەی پلۆت و گرێچنەوە بۆچوونی خۆی لەمەڕ بەها ئەخلاقی و مرۆڤانیەکان دەردەبڕێت ..

خوێنەری جدی یا ڕەخنەگر ، لەمیانەی ئەم بۆچوونە پەنهان و فەلسەفە نادیارانەوە کەبە سەرانسەری چیرۆکەکدا هونەریانە تۆو دراون ، کەسایەتی نووسەر و فەلسەفە و نۆڕینی بۆژیان ، کەشف دەکات . جا ڕەخنەگر وەختایەک کەهەوڵ دەدات بچێتە بنج و بناوانی ئەم جۆرە فەلسەفەیە ، دەبێ بەرلە هەرشتێک بۆ هەندێک بەهای هونەری بگەڕێت ، کەیەکێک لەو بەهایانە ڕاستگۆییە ، ڕاستگۆییش لە ئەدەبدا ، دەکاتە ئەگەری ڕوودانی ئەو پێشهات و پێشبینیە هونەرییە لەژیانی مرۆڤدا ، بەم پێیە ڕاستگۆیی لە هونەردا ، دەکاتە ڕاستگۆیی ئەگەران . واتە ڕاستگۆیی هونەر لەوەدایە کە حەقیقەتە مرۆڤانیە نەمرەکان وێنە بگرێت ، ئەو ساتە مرۆڤانیە زیندووانە وێنە بگرێت کەتا مرۆڤ و ژیان هەبێ ، دەمێنێ و بەردەوام دەبێت .. بەڵام نووسەر چەند ئازادبێ لەهەڵبژاردنی بابەتەکەیدا ، چۆن ڕێکی دەخات ، هەرچۆن پاش و پێشی دەخات ، لێی زیاد دەکات یا لێی کەم دەکات ، چۆنی شەن و کەو دەکات ، تەتەڵە و گێژەوبێژەی دەکات ، هەرهەمووی بەلایەک و پابەندبوونی بەحەقیقەتە مرۆڤانیە نەمرەکان و ڕاستگۆیی هونەرییەوە بەلایەک . جانووسەرێک ئەو هەموو ئازادیە بەخۆی ڕەوا بدینێ و هیچ گرینگیەک بەو ئەرکە هونەریانە نەدات کەلە ئەستۆیەتی ، دەکرێ ، حوکمی درۆ و ساختە بەسەر بەرهەمەکەیدا بدرێ .. بۆ نموونە چیرۆکێن بانگەشەیی ، مەبەست ئەو چیرۆکانەیە بۆ نواندن و بەرجەستەکردنی بیرێک دەنووسرێن ، یان بانگەواز بۆ مەزەب و ئایدۆلۆژیایەک دەکەن ، یا داشداری و لایەنگری لە حیزب و گرووپێک دەکەن ، زۆر لەگینە گومڕا ببن و لەڕاستە ڕێگای داهێنانی هونەری و فیلیڤانی دەربچن ، و لەکاتێکا کاری سەرەکی نووسەر بریتییە لەبەرهەمهێنانی دەقێکی هونەری پوختە و بونیاد دروست ، زیاتر

ئیش بۆ جیلواندنی بیرێک یا ئامۆژگارییەک دەکات ، دیارە ئەم دوو فاقیە بەزۆری دووچاری ناکامییەکی زەقی دەکات ، چونکە بانگەوازی مەزەبی بەسەر ڕاستگۆیی هونەریدا پەسند دەدات .

هەڵبەتە هونەر پرەنسیب و یاسا وڕێسای خۆی هەیە و دەبێ بەچاوی ڕێزەوە تەماشای بکرێت و ئیلتیزام و پابەندی ، بەهیچ جۆرێ بەمانای دەرچوون نییە لەتان وپۆی هونەری ، دەرچوون نییە لە پرەنسیب و یاسا و ڕێسا هونەرییەکان ، زۆر کەڵە نووسەر هەن وێڕای ئەوەی مولتەزیم بوون و نەخۆشی و دەردەکانی کۆمەڵگەی خۆیان وێنەگرتووە ، بەڵام هەرگیز نەدەستبەرداری هونەریەتی نووسین بوون و نە کەوتوونەتە هەڵدێری وەعزخوانی بازاڕی و ڕێنوێنی بێهودەوە ونە کارێکی وەهایان بەرهەم هێناوە کەخوێنەری جدی قێزی لێبکاتەوە .

کەواتە هەر نووسەرێک ، بەتۆبزی بیرێک لە کارە هونەرییەکەی باربکات یا بەشان و باڵی بەنگەوازێکدا هەڵبڵێ ، یا بە ئایدۆلۆژیا و ڕێبازێک هەڵبخەڵەتێ ، بێئەوەی ئەو بیرە یا بانگەوازە خۆبەخۆ لەهەست و نەستی ڕاستگۆیانەی خۆیەوە هەڵقوڵابێ ، بێگومان هونەرەکەی بەدەنگیەوە نایەت و هونەریەت پەیداناکات و ئەمەبەسەر خوێنەر و ڕەخنەگردا تێناپەڕێت و لێی دەتۆرێن و تەوەلا دەبن و هیچ دادێکی کۆمەڵگەش نادات ، چونکە فەلسەفە و نورینی نووسەر بۆژیان و بۆ کۆمەڵگە ، لەڕێگەی وەعزخوانی ڕاستەوخۆ و بانگەشەی زەق وبازاڕییەوە دەرناکەوێت ، بەڵکو لەو مامەڵە و ڕاستگۆییە هونەرییەوە دەردەکەوێت کەنووسەر دەگەڵ دیاردە و ڕووداوەکاندا دەیکات ، دەگەڵ چۆنییەتی خۆڵقاندنی کاراکتەرەکان و جوڵاندنی هونەریانەی کاراکتەرەکاندا دەیکات و تیشکێکی هونەری ئەوتۆیان دەخاتەسەر کەلایەنە هەمەجۆرە پەنهانەکانیان ڕووناک بیێتەوە . بابەتی هونەر ژیانە ، لەژیانەوە هەڵدەقوڵێ بۆیە ڕەنگدانەوەی لەسەرژیان هەیە و کاری تێدەکات ، واتە هونەر جۆرە بەرپرسیاریەت و مەسئولیەتێکی دەرهەق بەژیان لەئەستۆیە ، بەڵام مەسئولیەتی هەرەگەورەی هونەر ڕاستگۆیی هونەری و هونەرییەتە ، ڕاستگۆیی هەست و ڕاستگۆیی دەربرین ، دوورکەوتنەوە لەشتی دەستکرد ، نووسەر نابێ هیچ ئایدۆلۆژیایەک چەندیش پیرۆزبێ ، بەتۆبزی لەکارە هونەرییەکەی باربکات و لەهەر جوڵەیەکی هونەری خۆرسکی بخات ، هونەر دەبێ لەناوەوە گەشە ونەشە بکات و تیشک بخاتەسەر خۆی نەک بەپێچەوانەوە . ئەم ڕاستگۆییە هونەرییەش وەستاوەتە سەر وردی و قووڵی خوێندنەوەی هونەریانەی نووسەر بۆدیاردە و ڕووداوەکان ، بۆ کاراکتەرەکان ، هەست و گوزارشتی ڕاستگۆیانە کاتێ دێتەدی کەنووسەر توانایەکی گەورەی خوێندنەوەی دەروونی هەبێ ، بچێتە بنج و بناوانی دەروونان ، بکارێت لایەنە پەنهانەکانی دەروون ڕاو بکات .. ئەو کارە ئەدەبیانەی بەمەبەستی بانگەشە

بۆ بیرێک یا مەزەبێک یان لایەنگری لەلایەنێکی کۆمەڵایەتی یا حیزبی و ئایدۆلۆژی دەنووسرێن ، یابە سەپاندن بەسەر نووسەردا سەپێنراون ، یان نووسەر بەخۆی چووەتە ژێرباری ، لەم حاڵەتەدا نووسەر یەکەم مەرجی هونەریی نووسینی باش لەدەست دەدات کە ئازادییە . هونەر دەبێ لە ناخی دەروونەوە هەڵبقوڵێت ، لەقوڵایی هەستەوە سەرهەڵبدات ، مەرجی ڕاستگۆیی ئەوەیە کەنووسەر و بابەت خۆبەخۆ ئاوێتەببن ، ئیدی نووسەر جگەلە هونەرییەت خۆی بەهیچ قەید و بەند و سنوورێکەوە نەبەستێتەوە و هەڵبەتە جوانی و شکۆی ئەدەب لەوەدایە کەکارێکی تاسەر مۆخ مرۆڤانیە ... کەواتە نووسەر لەسەرێتی ساتە زیندووە مرۆڤانیەکانی ژیان وێنەبگرێت ، ئەو ساتە نەمر و بەردەوامانەی کەلە هەموو زەمان و ڕۆژگارێکدا دووبارە دەبنەوە و کۆن نابن ... ئەو چیرۆکانەی بگەنە ئەم ئاستە هونەرییە ، خۆبەخۆ ڕاستگۆیی هونەری پەیدا دەکەن و سەردەم و قۆناغی خۆ دەبەزێنن و دەبن بە چیرۆکی هەموو سەردەمەکان ..چیرۆکێن مەرحەلی ، کەوێنەی قۆناغێک لەقۆناغەکانی پەرەسەندنی کۆمەڵگەیەک دەگرێت و کاراکتەرەکانی حەقیقەتی مرۆڤانی خۆیان لەهەمان کۆمەڵگە و هەمان قۆناغی زەمەنییەوە وەردەگرن ، ئەو بوردەیان نابێ بەئاسانی سنووری سەردەمی خۆیان ببەزێنن و پەل بۆسەردەمانی دوورتر بهاون .

دیارە لەم جۆرە چیرۆکە مەرحەلیانەدا نووسەر زیاتر گوێ بەڕاستگۆیی بابەتی دەدات تاڕاستگۆیی هونەری ، زیاتر بایەخ بە شەرح و شرۆڤەی کۆمەڵگە دەدات تا بەشێوەیەکی زیندوو بیهونەرێنێ ، بێگومان ڕاستگۆیی بابەتی ، لەگەڵ پەرەسەندنی کۆمەڵگەدا و دوای ماوەیەکی کەم سەنگ و بەهای هونەرێنی خۆی لەدەست دەدات .

بەهەرحاڵ لەکۆتاییدا بەپێویستی دەزانم ئەوە بگوترێ ، وەکو چۆن جۆرەها ئامێری موسیقی و ، هەر ئامێرە وبەگوێرەی دەور و پێگەی خۆی لەسەمفونیایەکدا بەشداری دەکەن و لە دوا ئەنجامدا لەیەکەیەکی یەکپارچەی هونەریدا ، یەک دەگرنەوە و پێی دەگوترێ سەمفونیا ، ڕەگەزە جۆراوجۆرەکانی کاری چیرۆکڤانیش بەو ئاوایە و هەر ڕەگەزە و بەگوێرەی دەور و پێگەی خۆی لەپرۆسەی چیرۆکڤانیدا ، بەشداری دەکەن و لە پرۆسەیەکی کارلێکی فیلیڤانیدا ، یەکانگیر دەبن و دەقێکی هونەری پێک دەهێنن کەپێی دەگوترێ چیرۆک ... دیارە ئەرکی چیرۆکنووس داهێنان و ئەفراندنە ، نەک کۆپی کردن و نووسینەوە ، هەر چیرۆکێکیش خەونی قووڵ و خەیاڵی بەرزی تیانەبێ وەکو مەلێک وایە باڵی کرابێ و بێهودە بەتەمای بەرزەفڕی بێ و لەئاسمانی هونەری نەمردا جێگەی ببێتەوە!!! ...

سەرچاوە :

- فن القصة / الدكتور محمد يوسف نجم / دار صادر بيروت / دارالشروق ، عمان . ط ٢ / ٢٠١١ .
- دەربارەی ڕۆمان و چیرۆک / حەمەکەریم عارف / لەبڵاوکراوەکانی لقی کەرکوکی یەکێتی نووسەرانی کورد / چاپی یەکەم ٢٠٠٨ .
- ظهور الرواية الانكليزية، ترجمة :د .يوئيل يوسف عزيز ، منشورات دار الجاحظ ،ايلول ١٩٨٠ ،الموسوعة الصغيرة (٧٨)
- المنجز العربى للروائيين الكورد / دراسه فى البنيه السرديه من ٢٠٠٨ – ٢٠١٣ / ميديا نعمت على / دار تموز للطباعة و النشر ، دمشق / ط ١ ، ٢٠١٧ .
- روايه بطاقةيانصيب مع مقدمه الطبعة الثانيه / فلك الدين كاكەيى / دار ئاراسللطباعة و النشر / اربيل / الطبعة الثانيه / ٢٠٠٨ .
- الاتجاه الواقعى فى الروايه العراقيه / د . عمرالطالب / دار العوده – بيروت ، ١٩٧١ .
- ادوارد مورگان فورستر / جنبەهای رمان / ترجمه ابراهيم يونسى / انتشارات نگاه / چاپ چهارم / ١٣٦٩ .
- البنيه السرديه للقصةالقصيرة / د . عبدالرحيم الكردى / ط ٢ / ٢٠٠٥ / الناشر مكتبه الاداب / القاهره .
- کۆچی سوور / حەمە کەریم عارف / چاپی چوارم ٢٠١٢ .
- قصة نويسى / رضا براهنى / نشر البرز / چاپی چوارەم / تهران /١٣٦٨ .